

Anton Hykisch

MILUJTE KRÁLOVNU

HISTORICKÝ ROMÁN
O MARIÍ TEREZII

HOST

Milujte královnu

Anton Hykisch

**MILUJTE
KRÁLOVNU**

BRNO 2017

Copyright © Anton Hykisch, 1984

Translation © Václav Králíček, 2003

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2017

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7577-275-6 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-276-3 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-277-0 (Formát MobiPocket)

Epilog (namísto prologu)

Jsem tedy mrtva. Je středa 29. listopadu roku 1780 večer, dvě minuty po deváté. Vlhká tma klade zmáčené prsty na vychladlá okenní skla. Průzračná hmota brání, aby mě unesla temnota ulic, už neslyším, jak doktor Störck zavírá okno, protože se v koutě třesou křehká děvčátka, a já jsem ho chtěla mít otevřené, protože jsem neměla dost vzduchu.

V posledních letech jsem nenáviděla zavřená okna, potřebovala jsem dýchat a mít jistotu, že zachytím v neviditelných komůrkách a lalocích svých plic vlasečnice vzduchu, křehké pápěří kyslíku. V posledních minutách mi bolest roztahovala plíce jako obrovské kovové zvony pana Guericka v Magdeburgu (vzpomínka na přírodovědné pokusy drahého Františka), potom jako by se zvony zvětšily a jedna jejich polovina zalehla Vídeň a druhá zakryla tuto síň Hofburgu, postupně dopadla na mramorovou podlahu, neviditelné stroje, vývěvy a další roztodivné přístroje z různých končin říše začaly pracovat, aby vysály zpod chladné polokoule všechen kyslík, všechen vzduch, celý neopakovatelný život, ubohé dýchání. Jako by ani nebylo Boha všemohoucího, pána duchovna, jako by měli pravdu filozofové, čekající v přítmí na všech dvorech Evropy, zatracenci jako Voltaire, La Mettrie, jako by byl člověk opravdu jen stroj. Chyběl mi vzduch, dusila jsem se v křečích. Počítala jsem, kolik ještě vydržím, dívala jsem se po síni a hledala stopy strašné kovové polokoule zvonu, která mě mačkala. V plicích mi chrčelo, pracují ve mně všechny ty dosud nevynalezené stroje a vyhánějí ze mě život. Ze svého křesla jsem viděla stůl se štíhlými nohami,

opírá se o něj můj zaražený syn Maxmilián, nad stůl se naklání dvorní lékař pan Störck, od kraje koberce se blíží vévoda Albert Sasko-Těšínský, uherský místodržící v Bratislavě, a v koutě se chvějí mé dcery. Nejprve vévodova žena, má drahá Marie Kristina, dobrá víla bratislavského hradu, má nezničitelná láska, má replika, mé ženství, mé mládí přetrvávající v její křehkosti a laskavosti. Pláče. Vedle Kristiny stojí Marianna s divně odvrácenou tváří, abych jí neviděla do očí. Tvář s kamennou jistotou, jako by v ní nebyla jistota Kristova, ale jistota neznámých sil, různých kamenů a minerálů, ve kterých se přehrabává, hladí je a baví se s nimi, mincí, které tak vytrvale sbírá, jistota svobodného zednáře Ignáce Borna.

Má smrt je už vědecky popsána a zakreslena. Všechno probíhalo, jak má. Jak se sluší na promyšlenou a korunovanou, vskutku císařskou a královskou smrt. Kdybych ještě jednou zdvihla hlavu, uviděla bych, jak se zleva u mého křesla chystá pokleknout můj zpovědník, páter Ignác Müller z kostela svaté Doroty, člověk s privilegiem, že se dozvěděl, co se nedozvěděl nikdo z těch, kdo jsou okolo, ani císař, ani arcivévodkyně a vévodové. Pravdaže, jsem opravdu nemoderní, na konci osmnáctého století se už zpravidla neumírá se zpovědníkem, a když ano, tak jen se záměrem pojistit se, s náplastí proti ďábelskému životu, v hrozně nouzi, v pascalovské kalkulaci se přivolá zpovědník. (Co kdyby náhodou existoval Nejvyšší, a dokonce soudil naše činy?) Umírám tak jako tak, potřebuji vedle sebe preláta, jenže v jistém smyslu je už pozdě. Čekala jsem od Boha ještě několik minut, možná hodin, mohlo se snad prodloužit tohle umírání v křesle plynulým rozhovorem. Jenže už je pozdě, všichni okolo vidí, jak se trápím a dusím, polévá mě pot, toužím po chladu alpských potoků. Ráda bych se napila z vod Moravy či Ybbsu (jak je v podobě čarovných žen odlil mistr Donner v sousoší

fontány na Novém trhu), jak bych se zhluboka napila! Nejraději bych se přiblížila k Traunu. Donner ho znázornil jako nádherného mládence s bujnou kšticí. Je skloněný nad pramenem, svaly se mu lesknou potem a je opásaný soudkem z dubového dřeva, jež uchovává svěžest vod. Už nikdy neuvidím Nový trh s Donnerovými sochami, nevstoupím do žádného ateliéru, neuvidím ani sebe samu na mnohých obrazech, medailích a sochách, vzpřímenou, ještě nezestárlou, s krásným tělem, s hrdě vypjatým poprsím, krásnějším než hrudi Donnerových nymf. Už nikdy nebudu nikomu patřit. Už nejsem, jen zůstávám.

Vedle mě u opěradla křesla strnule klečí císař. Nervózně a vyčerpaně se zadýchává, červený v obličeji. Vychutnávám jeho starosti. V této chvíli mně starosti ubudou a jemu přibudou. Před několika minutami jsem se o sebe ještě starala, doufala jsem, že si uloupím hrstku okamžiků, aby se miska vah tolik nepřevážila na stranu zla, ale teď už je pozdě. Věci zkameněly. Vysoké francouzské okno se zavřelo. Už necítím, jak mě ze zadu hladí další dcera. Alžběta se schovala za křeslo, jako už roky schovává svou kdysi krásnou tvářičku, desítky let znetvořenou neštovicemi. Přemohla ji trpkost a zahálka. Alžběta stojí za mnou v načechrané krinolině a její bledá ruka se opírá o vysoké opěradlo. Líbám tě na nádhernou tvář, Alžběto, kdysi má nejkrásnější, Boží prst tě zohavil a nikdy jsi v lůně neucítila muže. Odsoudili jsme tě k samotě u dvora, vím, od teď budeš ještě naléhavěji pociťovat císařovu nenávist a pohrdání Kounicovo. Moji rodinu nazývají panoptikem. Ještě jsem chtěla mnoho věcí zařídit, mnohé urovnat, vyslovit tolik rad a napsat mnoho dopisů, ale už mi nebylo dopřáno času. Jsem mrtva.

Dvě minuty po deváté ucítil císař Josef II., jak mi strnulo rameno a znehybněla hlava. Ustal chropot a poslední křeč se rozplynula.

Svíčky vedle vysokého francouzského okna jako by ze sebe stříšly spršku chorobných slin, přestaly se chvět a klidně se narovnaly. Už nedýchám.

Ještě před několika hodinami jsem mohla uniknout strachu z neznáma. Teď už je pozdě. Mé starosti budou jiného druhu než jak zabezpečit pompézní barokní pohřeb a zakázat tancovačky, divadelní představení a koncerty. Má smrt, soudní stolice, které jsem šedesát tři let unikala, mě dohonila.

Za několik hodin, až pomine hrůza z mého skonu, začnou si okolostojící dělat výčitky, proč mě před jedenácti dny pustili na hon na bažanty (prudký a vytrvalý liják, zima v lesích, byla jsem prostydlá do morku kostí), ale chtěla jsem vidět své nejdražší děti, Marii Kristinu a jejího Alberta. Teď, v hodině mé smrti, stojí oba mladí z Bratislavy vzadu v sále, jako by se cítili vinni. Zítra se budou mé děti i dvořané hádat, kdo zavinil, že jsem prostydlá, proč mě včas nepřevezli do loveckého zámečku nebo nedopravili zpět do Vídně. Možná také začnou rozebírat, proč jsem šla na svátek Všech svatých do ledové krypty kapucínů. Měla jsem snad letos udělat výjimku? Neměla jsem chvíli pobýt s milovaným manželem Františkem Štěpánem, neměla jsem si na sklonku života hodinku pohovořit s mrtvými našeho rodu? Od smrti mého manžela se krypty staly mými tanečními sály, předsíní mé přípravy na smrt, jejím chrámem, živou ukázkou nevyjádřitelných jevů, místem vzpomínek na zemřelé. Nebála jsem se svých předků, bála jsem se sebe, svého počítání.

Hádali se nade mnou už od začátku toho hloupého prochladnutí. Vždyť jsem zpočátku neměla ani horečku. Císař téměř věřil v mou nesmrtelnost. Vládl už delší dobu bez mého zasahování, má nemoc mu do určité míry vyhovovala. Zavírala jsem se do svých komnat, beze spánku jsem trávila noci a dny, psala jsem desítky dopisů do celé Evropy svým dětem a přítelkyním. Jen Kristina v Bratislavě cítila neklid

a před týdnem náhle přijela i s knížetem Albertem. „Matka je v zoufalém stavu, nevidíte, Veličenstvo?“ řekla bratrovi. Císař Josef jen mávl rukou. Zdála jsem se mu nezničitelná. Obořili se na doktora Störcka, žáka slavného Van Swietenena, že mě řádně neléčí. (Van Swieten, Donner, Khevenhüller i další rádcové a generálové, všichni už jsou mrtví, jen já jsem zůstávala naživu.) Za dva dny jsem požádala o svátost umírajících. Josef se viditelně znepokojil. Chudák Störck. Přísakou jsem ho zavázala, ať mi oznámí, až se přiblíží den mé smrti. Nemilosrdně a jasně. Včera mi řekl: „Veličenstvo, ano, je čas se připravit.“

Trápila jsem se dva dny.

„Jsou to už poslední křeče?“

„Ještě ne,“ zakoktal se Störck.

„Tedy nejhorší mám ještě před sebou?“

Přikývl. Pokoušel se mi naordinovat utišující léky. Odmítla jsem. Císařovna matka, královna česká a uherská, arcivévodkyně rakouská nebude umírat ve spánku.

Ne, musím vědět o všem. Smrt mě pronásledovala od dětství. Vyrostla jsem v ovzduší krypt a těžkých závěsů, na svatební cestě v Itálii, když jsem byla nejzamilovanější, jsem viděla katafalky a nelidské smuteční slavobrány v barokní mohutnosti. Mezitím tance, hony a karty. Ale každý večer upozornění na smrt. Odmítala jsem dnes večer věřit, že smrt je dlouhotrvající slavnost, a proto je strašná. Smrt musí být něco jednoduššího a pochopitelnějšího, jedna kulka, zásah mečem, bodnutí kopím, vražený nůž. V našem století už neumírají panovníci na bojištích, ale chrčí v rozlehlých palácích, napodobeninách Versailles. Králové neumírají na banality, jako umírám já. Řekněme na nachlazení. Můj drahý otec zemřel právě tak, po lovu, prokletý podzim střední Evropy, nerozhodný a bez mrazu, slizký jako ropuchy v hniјících tůních, páchnoucí jako zkažené ryby v kuchyních chudáků. Můj manžel císař František zemřel náhle v Innsbrucku.

Uviděla jsem ho už jen na katafalku. Srdce se zastaví z neznámých příčin, které Van Swieten a jeho profesori nestačili prozkoumat.

Dnes po obědě a večer chtěli všichni kolem mě, abych si na chvilku zdřímla. Rozčilila jsem se. Stvořitel mě může každou chvíli povolát k sobě, bojím se usnout třeba jen na minutku. Nechci, aby mě smrt zastihla nečekaně. *Chci vidět, jak přichází smrt.* Nic jiného mě už nezajímá. Včera a dnes jsem odehnala všechny dcery, nemusí vidět, jak se trápí kdysi nejkrásnější panovnice Evropy, jak se svíjí v křečích a dusí při kašli, jak se přitom natřásá její tlusté tělo v černých šatech, nenamalovaná a vyčerpaná, s dvojitou bradou, vypadanými vlasy, oteklýma očima, masa bezvládného a nadbytečného těla. Jen Josef II., můj syn a spoluvládce, od mé smrti jediný panovník rozsáhlé říše od Chebu po Krakov, od Terstu po Košice, od Milána po Bělehrad, od Bruselu po Temešvár, může a musí vyslechnout svou matku a odpůrkyni. Zůstaly nám jen dva dny, podle Božího i lidského soudu mé poslední dny, abychom mezi záchvaty u otevřených oken probrali všechno, co mě ještě znepokojovalo. Jen my dva. Vyřídili jsme mnohé spisy, připojila jsem dodatek k závěti, odkázala peníze stovkám škol, které jsem založila. Teď můžeme dále pracovat. Vzpomínali jsme na desítky jmen, zhodnotili postoj každého, přátel i nepřátel, korunované hlavy nebo sedláka, Ludvíka XVI., manžela mé lehkomyšlné dcery Marie Antoinetty, mínění papeže i ruské carevny, anglického krále, bavorského kurfiřta, pruského krále Fridricha (přežil mě o šest let), židů i svobodných zednářů, jezuitů i jansenistů, mrtvého Voltaira (zemřel ohavně, mám radost, že zemřel jinak než já), kardinála Migazziho, Esterházyů, Pálffyů, Kinských, Harrachů, Nosticů, všech, kteří se od mé smrti třesou strachy, jak s nimi naloží Josef II., až se mu uvolní ruce. Svazovala jsem mu je já, moje mateřská péče. Od zítřka, od čtvrtka, vzejde

v zemích našeho mocnářství nový věk, chce ho nastolit můj syn, dravý a nespokojený. (Jsem jen Josef II., ale chci, aby mi říkali Veliký.) Nikdy už mě nenazvou Veliká. Ruská carevna Kateřina je prý už Veliká. Bezbožný Voltaire ji pochlebovačně nazval Semiramis Severu. Nestanu se Velkou v dějinách. Já jsem si nelehala do postele s dvořany a nezavraždila jsem svého muže. Byla jsem a zůstanu jen Marií Terezií, možná dobrou matkou. Zůstanu na medailích a pochovají mě v kryptě kapucínů. Zbude po mně ještě něco víc?

„Chci vidět, jak přichází smrt.“ (Marie Terezie nemohla dýchat, myslela, že okna jsou přivřená, ale byla dokořán. Ztěžka se zvedla z křesla a potácela se k pohovce. Když na ni klesla, Josef se jí pokusil pomoci. „Vaše Veličenstvo, špatně se vám leží.“ — „Ne,“ odpověděla. „Dost dobře na to, abych umřela.“) Zaslechla jsem samu sebe. Po chvíli mě obestřelo bílo. Nekoňné plachty, krystalicky bílé stěny hrobky.

Jsem tedy mrtva a přišel čas účtování. Kdo si co uchoval a co zůstává jen mně. Protože vládcové nejsou nikdy sami, i když se nám zdá, že jsou osamoceni. Tíží je vládnutí. Vládcové většinou neodpovídají za svou smrt, ale zpravidla odpovídají za smrt svých poddaných.

Plných čtyřicet let a jeden měsíc jsem vládla milionům. Teď je konec.

Jsem mrtva. Je to jen obměna věty: Budu souzena. Jak obstojím?

I. Půvaby mládí

„Prosím tě, tišeji,“ zacpala mu dlaní ústa. Dlaň voněla, ale byla veliká. Zorica měla velkou dlaň. Takovou sedláckou, pomyslel si dragoun. Pokožku měla naopak jemnou. „Už několik let nepracuji, můj milý, Selim mě nenechá pracovat.“

„Nemůžu tišeji,“ vzdychal a vnímal vůni Zoriciných prsů, převaloval je nad sebou. „Zorico, pojeděš se mnou. Zítرا odjždíme.“

Zorica se zarazila, přestala se vrtět a tiše se rozesmála. Posadila se a začala mu bubnovat dlaněmi po hrudi.

„Jsi silný, Ignáci. Můj silný voják.“ Líbala ho na spleené vlasy a Ignác, jak ji ucítil, znovu začínal ztrácet vědomí. „Co ty jsi vlastně zač, Ignáci? Pěšák, nebo jízdní? Řekni, miláčku.“ Rozmarně se zasmála. „Raději chodíš, nebo sedíš?“ Zaválla ho bělostí těla, nevoněla sazemi, ale jakýmisi voňavkami, které určitě vyžebala od muže, bosenského kupce. „Neumíš mluvit? Jsi špatný jezdec a ještě horší pěšák, Ignácku. Špatní jste vy bojovníci, není divu, že vás Turek zahnal za Dunaj a Sávu. Neumíš porazit ani mě, dragoune.“

Dragoun se nadzvedl, urážka zabořila, velká, bílá Zorica ležící na něm ho rozzuřila. Otevřel ústa, chtěl zakřičet, ale znovu mu je zavřela, jak se mu na ně přilepila. Celý vlhký, ženin dech ho omámil, bezvládně klesl na slavník, přísátá Zorica s ním. Uslyšel, jak se ženiny vlasy otřely o plátно stanu, a ten zvuk mu na chvíli připomněl domov, jasné poledne před otcovou chalupou, matka s bratrem Adamem napínají utkané plátно a kolíkují ho, aby se vysušilo. Zorica asi nezná zvuk napínaného plátна, její muž Selim ji halí jen do batistu,

aby se nemusel namáhat při vysvlékání („jak dávno jsem se nemilovala, Selim je stále na cestách, můj milý dragoune, můj drahý Slováčku“). Pláteníci z Horních Uher se v jižních pohraničních vojenských oblastech jaksí nemohou prosadit, je tu mnoho Arménů, Židů a Bosňanů.

„Tak ty mi neprozradíš, kdo jsi? Nejsi ty náhodou felčar, co se jen tak naslepo táhne s Rakušany až sem k nám? Nejsi ty náhodou jen takový ztřeštěnec, co by chtěl vydělat na vojně proti Turkovi?“

„Zorico, já...“

Zorica mu držela hlavu v rukou a líbala ho jako bláznivá, pokoušel se setřít si sliny z tváří a vousů. Chtěl si osvobodit ruce, dopracoval se až k ženině tváři, ale Zorica najednou ztuhla. Bradavky se jí napnuly jako horní díl stanového dílce a Ignác ucítil v dlaních její mohutné tělo. Neprošel tu dlouhou cestu od stehů k ústům, ruce mu zůstaly na bocích a kupcova žena přimhouřila oči.

„Ty mě nechceš, dragoune? Zítřa neodjedeš, to si pamatuj! Přilepím tě, uvidíš. Přisaju se k tobě a budeš mě poslouchat, pacholka si z tebe udělám, sloužit mi budeš, jsem pravoslavná a svobodná žena, bývalá sedlačka, žena nejbohatšího kupce z Banátu. Když budu chtít, plukovník Landau tě prožene uličkou. Budu-li mít náladu, dám tě potrestat panem generálem Neippergem. Nebo chceš, aby tě nechal potrestat sám arcivévoda František Štěpán Lotrinský, nejvyšší velitel císařských vojsk? Stačí, abych zavrtěla boky, a Selim sežene dva tisíce tolarů na výstroj vašich pluků a páni plukovníci a generálové mi splní každé přání. Každé, rozumíš? Mám moc, Ignáci, a ty jsi jen obyčejný dragoun. Máš štěstí, že se naše nářečí tak podobají a já ti rozumím skoro každé slovo. Řekni, jak mě miluješ?“

„Moc tě miluji, Zorico. Jsi ta nejrozpuštěnější ženská, jakou jsem kdy měl.“

„Tak se mi to líbí. Ale to není všechno. Ještě mi řekni, oč jsem hezčí než špinavá Desanka, co ti včera před stanem látala kalhoty a svá ubohá prsíčka si vyložila ze šatů. Má je jako shnilé a přezrálé hruštičky.“ Chytila dragouna za vlasy. „Cos s ní měl, ty lumpe, ty šejdíři uhersko-slovenský?“

„Pušť mě, Zorico, pro Matku Boží, o vlasy mě připravíš, ty nenasytná. Nejsem důstojník ani pan generál, abych si mohl vyrvané vlasy zakrýt napudrovanou parukou.“

„Sláma je ta tvoje paruka, ty ubožáku odkudsi z Karpat, ty zloději slepic a nezbedníku. Jediná tvoje ozdoba je ten tvůj ocásek, můj nejmilejší a pevný ocásku. Vzhůru do zbraně, můj dragoune. Co to cítím? Skoro nic. Zaostří si zbraň, otevři křesadlo a do kleku přede mnou, ty čerte... Počkej, nezamlouvej, jak to bylo s Desankou?“

„Desanka jen kalhoty... nevěříš? Desanka za mnou nepřišla, přišla za Ferem. Ten si na ni myslí. Přísahám, seděla u našeho stanu, nejdřív jeho pozašívala, potom bílý kabátec, takový kyrysnický jsem jí donesl...“

„Donesl? Ukradls ho z erárního skladu, ty čubčí synu. Znáš ten kabát. Předevčirem dodal Selim vašemu plukovníkovi pět tuctů kabátců, sama jsem je s pacholkem vezla do sýpky, tam, co máte plukovní sklad.“

„Vždyť ano, čertice jsi, ty čarodějnice, před tebou člověk nic neschová. No a Desanka zůstala u Fera, nabídla se... že zašije. Víš, jak bylo horko, všechno jí jako by samo sebou vyskočilo ze šatů.“ Ignác mávl rukou. „A že bych nevěděl, že Desanka je jen taková... rozdávačná. U nás doma máme o nich písničku.“

*S čím jsem se narodila,
tím se žít musím.
Kdybych chlapcům nedávala,
umřela bych, tuším.
Dala bych ti, dala, ale není místo...*

Zorica zatahala Ignáce za uši, až ho zabořelo.

„Já ti dám děvče štedré, až budeš mít tělo jeden oheň. Ty potvoro jedna!“ Kroutila mu pomalu ucho, až se na něj svalila.

„Desance všechno samo vyskočilo. No dobrá. Tvému Ferovi to asi stačí.“

„Jsi stokrát krásnější než Desanka.“

„Opakuj po mně, Ignáci. Odkud že ty vlastně jsi?“

„Z Terchové, Trenčínská stolice.“

„Opakuj po mně: já Ignác, zvaný Kollár, z Terchové z Horních Uher, dragoun uhersko-královského pluku, tu slavnostně vyhlašuji, že Desanka, schovanka kupce Vitice, je jen taková ubohá rašple, bez ničeho a bez všeho, zatímco paní Zorica, žena kupce Selima, moje svobodná milenka, je stokrát krásnější, hodná a rovná královnám a...“

„... zatímco paní Zorica, žena kupce Selima, moje svobodná a milovaná, bláznivá a nejúžasnější milenka, je tisíckrát krásnější než všichni andělé a ďáblové...“

Tváře se potkaly, těla spojila, nemohli vydržet.

„Jen nekřičme, proboha,“ šeptali si do uší a skoro ohluchli. Všechno se s nimi zatočilo a vojenský stan se ve dvě hodiny v noci proměnil na palác blaženosti s nejtajnějšími komnatami. „Udělej mi dítě, můj nejdražší. Udělej mi ho,“ sténala. „Bude po tobě. Nikdy ho neopustím. Můj neuvěřitelný. Že ty mě neopustíš? Zběhni od pluku, víc přitlač, skryji tě jako teď. Vždycky jen v sobě.“

„Usnul jsi. Přikryla jsem tě.“

„Ale ty prochladneš.“

„Musíš se víc přitulit. Ještě blíž. V noci je chladno.“

„Je nad ránem. Za chvíli začne Fero bubnovat.“

„Jak málo času nám zůstává,“ hladila ho, „ohřejte tě, ty můj očásku. Po obědě ti donesu houni. Jednou mi ji muž...“

„Nechci od něj nic.“

„Mě máš od něj.“

„Ty jsi, Zorico, sama od sebe.“

„Hodí se ti na dlouhých cestách. Týdny půjdete nahoru Maďarskem. Dostaneš se blíž k domovu. Nemáš radost?“

Ignác Kollár neodpovídal. Odtáhl hlavu. Zoriciny vlasy ho lechtaly. Pozoroval černé švy stanu, vytvářely na šedivé plachtě temný kříž.

„Nevím,“ zamumlal. „Těším se na matku, ale sama víš, co je sedlácká bída. Mnoho soužení. Prarodiče jsem vídával jen v noci, svalili se na slavníky, unavení jako zvířata. Chalupa nám zpustla, nebylo kdy ani co zasít, ani nebyl čas okopat brambory za chalupou. Matka nosila všechna kuřata panstvu na zámek, sami jsme po celý rok neviděli masa ani funt.“

„Proto jsi utekl?“

Ignác přikývl.

„Celá rodina utekla. Otec se uchýtil v Bystrici u fary a trochu se mu ulehčilo.“

Zorica ho zamyšleně hladila.

„Myslela jsem si, že taková bída je jen u nás. Divíš se, že jsem se odevzdala Selimovi a líbala mu nohy, když přišel naše o mě požádat? Moji rodiče hleděli na Selima jako na Božího posla, protože z jejich dcery udělal paní. Rozumíš? Občas je mi smutno a propláču celou noc, domů k našim však nejdou. Srdce by mi puklo.“ Obrátila se k Ignácovi a potichu ho líbala. „Prokletá válka, prokletý Turek. Tolik se o tebe bojím, vojáčku můj. Všichni tu krev vylijete, svoji mladost ztratíte. Marně nám pomáháte. Tohle je začarovaný pás země. Co si já pamatuji, dědek i pradědek jen o Turkovi mluvili. My jsme tady taková prokletá krajina nikoho. Jen vojáci se tady střídají, rabují a zase táhnou dál, ale za Dunajem je odnepaměti stále Turek. Za časů prince Evžena se zdálo, že je s Turkem amen. Ale princ Evžen zemřel a ti vaši dnešní generálové jsou jen packalové. To sám dobře víš. Nedejbože, že by Turka porazili,

je spojený s čertem, možná je ten jeho Alláh silnější než náš Bůh. Nevím, jsem jen hloupý sedlácké děvče.“

„Nevím, Zorico, jestli jsou válka a Turek vinni. U nás nemáme Turka odnepaměti, a přece naše chalupy pustnou, celé vesnice utíkají dolů do Maďarska a sem k vám. Tady najdou alespoň opuštěná pole, neoraná a bez grófů. Buďte šťastni, že nemáte pány na krku.“

„Jak to, že nemáme? Není světa bez pánů. Jsou to vaši rakouští důstojníci, přivalí se turečtí harambašové, přepadávají nás náčelníci pandurů. A každý jen krade a bere. Odtud sedláci utekli už před lety, tady se uživí jen kupec, který žije z vás, z vojska.“

„U nás v horách je, pánbůh zaplať, už skoro půl století klid. Velcí páni z Uher se dohodli s císařem a válka nás nesouží. Ale co z toho, když nás ničí robota? Byli tací, co se vzbouřili, utekli do hor. Víš ty, Zorico, jaké máme krásné hory? Jednou tě tam vezmu, namouduši. V horách žili svobodně a přepadávali zámky. Jejich vůdce byl od nás. O něm jsi neslyšela. Juro Jánošík se jmenoval. V každé vesnici se za něj u nás modlili chudáci, i když ho vyhlásili za zbojníka. A čeho dosáhl? Císařští ho chytili, župní vrchnost odsoudila a za žebro ho pověsili. Naši se na něj pamatují, vyprávěli o něm, stalo se to před dvěma desítkami let. A co se změnilo? Nic. Vše zůstalo při starém.“ Ignác Kollár se protáhl na lůžku a držel v ruce Zoricinu velkou dlaň. „Ve dne v noci zapřahat volky a koně pro panská pole, každý týden nosit všechno z domu na panský stůl. Kdybys viděla ty hostiny, předkrmy a zákusky, paštiky a sosy. Pečené a smažené maso z celého světa vaří kuchaři z Vlach a Francie. A to si mamka a desítky jiných od úst utrhují. Urození páni. Prý pro obranu vlasti. Jak to? Já tady bojuji, ne můj pán. Ten si najal plukovníka Landaua a můj pán si sedí kdesi ve Vídni nebo v Bratislavě, nadbíhá hraběnkám, herečkám a děvkám.“

„Tišeji, Ignácku, láska moje. Obejmi mě ještě jednou. Už začíná svítat, všechno nám skončí.“

Ignác Kollár jako by přestal vnímat ženu vedle sebe a zahleděl se na stanovou plachtu nad sebou. Jak venku přibývalo světla, měnila se ze šedé na bělavou. Proč se trápíme i při milování? Nebo se osudu nedá uniknout?

„Otec je otrokem foršpontu. Umíš trochu německy, Zorico? To je jako potah. A celá chalupa pláče nad dávkami, co nám vrchnost předepsala. Víš, kdosi k nám přinesl na zápraží odkudsi písničku. Nikdo ho nezarazil. Možná byl opilý, ale takhle veršoval:“

*Dva lotři jsou v naší zemi známí,
Peter Porcia a Pavel Foršpont zvaní,
Porcia ti vezme vše tu i tam,
Foršpont zase koně, voly bere nám.
Pro Porcie jsem všechno rozprodal
a majetek svůj do zástavy dal.
Zůstaly mi jen boty dřevé
a na krku starost o sedm hladových dětí.*

Zorica se vymanila z objetí.

„Říkáš, že vaši utíkají sem k nám? Celé vesnice že se vylidňují? Tak přijď i ty sem. Podívej, naši řeči rozumíš, je podobná té vaší nahoře. Země je tu dost, přijď, budeme se vídat.“

„Ne, Zorico, mě už k poli nikdo na světě, ani Panenka Maria, nedostane. Dal jsem se naverbovat, už svůj celoživotní kříž mám. Můj bratr Adam také utekl z domova. Farář ho doporučil jezuitům. Studuje u nich ve Štiavnici. Až se dostanu domů, pojedu ho tam navštívit. Ale k nám do vesnice, nikdy. Aby mě tam chytili? Ne. Bratr Adam se vyučí farářem nebo bude mnichem a bude se mít dobře, všechno dostane. Mně se nechce žebrot u jiných. A jsem i hříšný, Zorico.“

„To, že jsme spolu, není hřích.“

„Jak to?“

„Když spáváš s opravdovým srdcem a láskou, ne za toľary, tak to před Pánem Bohem není hřích.“

„Kdo tě tohle učil?“

„Náš pop. Když jsem byla ještě dívenka, chodila jsem k němu poklízet. Nejdřív jsem plakala. Hloupá jsem byla, dnes vím, že mě využil, ale bála jsem se ho, nakonec jsem si zvykla. Byl vcelku hezký. Jeho žena měla souchotiny a popávala celé měsíce v zatuchlé chýši, do které jsem nesměla vstoupit. Pop k ní posílal jen sluhu, aby vynesl smetí.“

Je děvkou od dětství? Ignác Kollár se zarazil. Pochopitelně, proč by jinak spávala s našimi dragouny?

„Věneček jsi do manželství nedonesla, Zorico.“

„Selim mě nejdřív zbil, hned o svatební noci, potom nad ránem jsem ho objala a nelitoval. Doufala jsem, že zapomene. I já jsem věděla, že nejsem v něžných rukou, ale unikla jsem selské otročině. Zalíbilo se mi pokřikovat na služby a hrozit mladým pacholkům,“ rozesmála se. „Sváděla jsem je, hrála si s nimi, tak jako si kdysi u nás na vesnici hrával pop se mnou. Zlá jsem, můj dragoune, zkažená. Ale už neumím jinak. Když něco dělám, dělám to pořádně, z celé duše a srdce. Jestli s tebou budu mít dítě, dostane jméno po tobě. I když nevím, jestli mi ho u nás takovým divným jménem pokřtí. Co že to bylo za svatého muže?“

„Světce ze Španěl, prý zakladatel jezuitského řádu.“

„A to je co?“

„Nikdy jsi nic neslyšela o jezuitech? Jsou učení, stokrát moudřejší než ostatní mniši, zpustlí vesničtí faráři a vaši popi. Učí se jen na univerzitách, vychovávají si i dorost. Přijdou do vesnice a vyberou nejšíkovnější hochy. Strčí je do svých škol. Tak se dostal do světa i náš Adámek. Jezuité jsou pečeni vaření na královských dvorech. Tahají za šňůrky, co ovládají

svět. Vidělas už loutkové divadlo? Jednou u nás byli, takoví z Čech, krásné věci hráli, loutky jako živé, v nádherných šatečkách. Jen seshora je neviditelní lidé za provázky tahali.“

„Jak ráda bych viděla loutkové divadlo!“

Zorica odhrnula vojenskou houni a její bílé tělo zaskvítilo na pozadí stanového plátna. I když se Ignácovi zavíraly oči nevyspáním, zamotala se mu hlava, přelévala se mu vroucí hmota jako lektvar a nebojácně sáhl na hroty prsů, jež se otočily k němu. Opravdu ji musím opustit? S kým tak bude zítra lehat, když bude kupec Selim na cestách?

„Zorico, já... nemůžu bez tebe. Vrátím se k tobě. Přísahám. Ještě jednou se vrátím na Dolní zem, pomstím své druhy. V tureckém táboře u Kornie jsme našli tisíc dvě stě useknutých hlav našich vojáků. Turci je jednu po druhé usekali. Na to se nedá zapomenout. My se sem ještě vrátíme, Zorico. Až se budou stavět nové pluky, přihlásím se.“ Zarazil se. Chtěl se jí svěřit, že by jednou chtěl být v čele praporu nebo setniny. Číst a psát se už naučil. Jednou přijde čas a Ignác Kollár, i když není urozeného původu, dostane jako udatný voják důvěru a bude moci velet alespoň několika vojákům. „Potom určitě přijdu a vezmu si tě za ženu, Zorico. Mezitím Selim umře.“

„Nemluv tak. Neznáš ho. Je tlustý jako vepř, srdnatý jako býk, ale vychytralý jako zmije. Proklouzne mezi prsty. Už tehdy, o svatební noci jsem poznala, že po dobrém se od něho neosvobodím. Jen lstí. Když zjistil, že nejsem panna, zuřil jako divoké prase, dupal a zmlátil mě do krve. Měla jsem proto povlečení krvavé, můj milý, aby služebnictvo nic nezjistilo. Ze zoufalství jsem vykřičela jméno toho, kdo mě o poctivost připravil. Za půl roku našli popa z naší vesnice po hrozné bouřce ležet mrtvého v zahradě fary pod odlomenou větví. Ne, můj milý dragoune, dokud můj zákonitý muž Selim žije, ty kupcovu ženu nedostaneš. Jen tajně. Z mé vůle. Sám by tě

zabil. Nebo by najal pandury, aby tě v noci ubili. Raději uteču já s tebou.“

„Neutečeš, Zorico. Dokud jsem jen obyčejný císařský dragoun, se mnou nepůjdeš. A jestli jednou budu něčím víc, to ti dnes ráno opravdu neumím povědět. Musíme se rozloučit, Zorico... Cože, ty pláčeš?“

Líbal ji na vlhké oči a objal ji.

Dotkli se vzájemně a opětovně je to vzrušilo. Bubeník císařských dragounů pluku pana Landaua se za několik minut ozval. Oba milenci se smáli, ostré zvuky bubnu je ještě více rozpálily. Svou svobodu našli v šíleném bubnování, které jako by znělo na jejich počest a povzbuzení.

Po dlouhá léta v nich zlověstné zvuky vojenských bubeníků nevzbuzovaly strach, ale vzpomínku na společné chvíle. Vnější svět se zdál přemožitelný.

*

„Tak bratříčku, jak se cítíš v úloze velkovévody toskánského?“ V hlase Karla Lotrinského bylo cítit ironii, kterou ani neskrýval. „Všechny parády, které ti tvůj věrný a dosud neznámý lid chystá, ti pomohou zapomenout na zmatek, který jsme zanechali na jiném konci Evropy. Za chvíli začne ohňostroj, krásné Italky už čekají. Slavnost na tvoji počest jim rozbouří krev v hrudích. Vaše Jasnosti, město Livorno vám leží u nohou.“ Princ Karel Lotrinský si narovnal paruku a zakroužil elegantně rukou před svým bratrem.

František Štěpán Lotrinský měl podle narychlo postavených vítězných oblouků a slavobrán v Toskánsku, a zvláště v hlavním městě Florencii, teď nejnovější titul František III., velkovévoda toskánský. Stál u okna královského paláce v Livornu a díval se na podlouhlé náměstí. Tvořily je dvouposchodové měšťanské domy s rovnými střechami. Z oken visely pestrobarevné prapory, vlajky s erby, záclony, vyšívané

závěsy, všechno na počest velkovévody, jenž se přišel po dvou letech konečně podívat na svou novou zem, kterou teď viděl poprvé. Františkův pohled se úmyslně vyhnul obludné pyramidě, stojící uprostřed náměstí přesně proti oknům paláce a čnějící vysoko, snad až do výšky kostelních věží. Na vrcholu pyramidy byla socha (sádrová?) anděla s velkou troubou. Oznamoval zemi, že pod ním je pyramida pohádkové země hojnosti. Neví se, jak to livornští Židé vymysleli, že anděl z vrcholu pyramidy, sahající do výšky kostelní věže, do této chvíle nespadol a že ho nesežrala hejna vran, která kroužila kolem. Tato babylonská věž hojnosti, postavená podle představ židovských obchodníků, neochvějně čněla proti jarnímu nebi a na jejím úpatí vyzpěvovali podnapilí livornští občané, dováděly děti, proháněli se mládenci a tanečními kroky poskakovaly nedočkavé dívky. Všichni občas pohlédli vzhůru na stupňovité terasy pohádkové věže, kde na jednotlivých stupních naříkaly přivázané srnky, kvičeli divočáci a zajáci, kokrhali kohouti a kdákaly slepice, to všechno umně připevněné za nohy k dřevěným ráům. Na vyšších terasách visely šunky, klobásky, hroudy rozmanitých sýrů, náhrdelníky z vajec, slovem všechno, co snaživí kupci sehnali na počest nového vládce.

„Už jsem leccos viděl, ale něco tak nevkusného ještě ne,“ zabručel novopečený velkovévoda. „Je třeba se však povznést nad banalitu. Toskánsko je vlastí bankéřů a eldorádem obchodníků. To není k zahození. Proč tedy nepochválit poddané za tohle monstrum?“

„No, ve Florencii tě přivítali trochu vkusněji. Jadot je šikovný architekt, je třeba ho využít i ve Vídni. Všiml sis, jak tě zvěčnili na vítězném oblouku před florentskou bránou San Gallo v plné zbroji jako hrdinu boje s Turkem? Kdyby ti stavitelé věděli, jak to bylo v Srbsku a Banátu doopravdy...“

„Přestaň, Karle!“

„Nebud' přecitlivělý, bratříčku. Zvykej si. Vídeňský dvůr a hlavně tvůj vznešený tchán ti ještě nejednou předhodí, jaký vlastně jsi hrdina a vojevůdce.“

„Proč nemluvíš v množném čísle? Císař nás *oba* pověřil vedením výpravy proti Turkům. Jsme v tom namočení *společně*.“

„Jestli tě to uspokojí, prosím. Stále však vystupuji jen jako tvůj bratr. Ty jsi ale manžel budoucí následnice trůnu, budoucí vládce velké habsburské říše. Pardon, zakladatel nové dynastie, teď už habsbursko-lotrinské.“

František otevřel vysoké trojdílné okno. Do síně vpadl rámus z livornského náměstí. V davu uviděl neznámou tvář ženy s vysokým účesem a velkýma očima. Svítla ze skupinky dětí a lišila se od nich smutkem. Její nehybná tvář byla jako socha, zkamenělý mramor uprostřed bláznivého veselí. Je to má vlastní duše, pomyslel si. Žena s bílou tváří jako by pohnula hlavou směrem k jeho oknu. Rychle uskočil od okna a nechal před sebe spadnout bohatě řasenou záclonu. Tvář krásky byla teď prosekána záclonou. Jsem za mříží. Je mi třicet let a jsem otrok. Vězeň dynastických zájmů.

Obrátil se k bratrovi.

„Je mi z toho nanic. Nezdá se ti to všechno ponižující? Nová dynastie. Já zastupuji lotrinský rod. Na papíře. Ve skutečnosti jsem se musel písemně vzdát Lotrinska, naší vlasti, nádherného koutu Evropy, který má půvab německé krajiny a lehkost francouzského ducha. Co jsou všechny tyhle maškarády proti naší rodné zemi?“

„Dobře víš, že to byla podmínka Francie, aby uznala pragmatickou sankci. Lotrinsko v rukou Francouzů je cena, kterou Habsburkové zaplatili, aby tvoje manželka mohla bez obav zasednout na nedělitelný habsburský trůn. Za malé Lotrinsko dostaneš půl Evropy. Zdá se ti to málo? A navíc od tchána suvenýr. Do osobního vlastnictví velkovévodství toskánské, plné darů přírody, jako jsou italské krasavice a židovští bankéři.“

„Ano, ano. Přesvědčuje mě o tom i má milovaná žena. Rozumem uváženo, je všechno v pořádku,“ odvrátil se od okna, „není ti však podezřelý, jak nás s hanbou odvolali z tureckého bojiště? Není tahle cesta do Toskánska jen jakousi fintou, aby se nás ve Vídni zbavili? Nebude to práce císařových rádců v Hofburgu, především odporného Bartensteina? Nemrzí tě, že jsme jako vojevůdci tam dole vlastně selhali, Karle?“

Karel Lotrinský se napřímil.

„V žádném případě se necítím být špatným vojákem.“

„Já se necítím být dobrým vojákem, Karle. Jsem možná dobrý finančník, baví mě zakládat dílny, manufaktury, zvelebovat naše země, ale ne chrápat pod stany a řvát na stovky tupých sedláků, které zverbovali a oblékli do bílých kabátců rakouských dragounů, granátníků a kavaleristů. Nebaví mě sedět nad mapami a kreslit šiky pluků, setnin a praporů. Vymýšlet, zda bude lépe použít šikmý, rovný nebo obloukový šik, počítat, kolik vojáků je třeba nechat v druhém sledu, kolik v záloze. Nenávídím rozkazy k chytání dezertérů a tím méně toužím po...“ polkl, protože při té vzpomínce mu bylo na zvracení, „netoužím po boji a ještě méně po tom, co následovalo vždy večer, kvílení raněných a tak. Takové obrazy nemohu vylíčit nikomu. A tím spíš mé něžné plavovlásce, té teprve ne. Kvůli Marii Terezii jsem uposlechl císařova rozkazu, ale to ti říkám, princí Karle Lotrinský, že půldruhého roku na Balkáně mi stačilo. Nikdy víc nebudu válčit. Raději se usídlim ve Florencii, přivezeme sem naše dcerky a budeme tu žít a vládnout, jak nejlépe dovedeme. V Toskánsku se pokusím po sobě něco zanechat. Něco jiného než potoky krve.“

Karel Lotrinský se pohrdavě usmál.

„Tvůj sen o osmnáctém století jako o věku osvíceného míru pochází zřejmě z Francie. Svět ve Versailles, svět Ludvíka XV., který si žije uprostřed západní Evropy, daleko od potenciálních nepřátel, je jistě blaženým světem pro lidi našeho stavu.“

I já bych si přál být u Ludvíka a u nožek paní Pompadourky třeba jen dvořanem. Jenže sbírku podivných království, knížectví, vévodství a bůhvíjakých provincií ve středu a na jihu Evropy, jakými jsou državy Habsburků, to neudržíš ani rok pohromadě blahosklonnými úvahami francouzských encyklopedistů, ale jen armádami, zbraněmi. S tou tvou mírumilovností se ti může lehce stát, že zůstaneš s půvabnou Marií Terezií jen velkovévodou toskánským a ničím víc.“

„Vůbec by mi to nevadilo, bratře. Mám jinou představu o světě a o našem století.“ Polkl. Odolal pokušení prozradit bratrovi zážitek z cesty do Londýna, podniknuté před několika roky, ještě za otcova života. Cestoval s lordem Chesterfieldem. (Londýnská noc, zastrčená ulička, skromná místnost, zavázané oči a potom oslepující svíce, klíč mlčenlivosti, zednářská lóže, rukavice na čistotu úmyslů, slib lóži: bude skromným stavitelem krásnějšího a spravedlivějšího světa.) Díval se do zhrublé tváře svého bratra, v duchu se krotil, nesmím se unáhlit. Musím zachovat tajemství. Jednou přijde čas a korunované hlavy v Evropě, všichni dnešní následníci trůnů (vzpomněl si na jemného a vtipného pruského korunního prince Fridricha, jeho svatba, Fridrich hraje na flétnu) v duchu tajných slibů přinesou svým zemím nový, osvícený věk, nastolí století volnosti, v němž se bude víc cenit práce a podnikavost než řinčení zbraněmi a despotismus.

„Myslím, Karle, že se lišíme v názorech na smysl vlády a života vůbec. Svět ovládají zákony. Nikdo je nesmí porušovat. Jen objevit a využívat. Nejsou to zákony papežů ani kardinálů, ani Lutherů, Kalvínů, Ignáců z Loyoly ani jiných fanatiků. Jsou to přírodní zákony.“ František Lotrinský přešel k vysoké komodě a vyndal z ní knížku. Ukázal ji bratrovi.

„*Duch zákonů?* To zní krásně.“

„Ano, Montesquieu. Přečti si to. Teď si znovu čtu jeho *Perské listy*. Tady máš citát jako ušitý na tebe, strana sto dvacet

jedna: *Je osudem hrdinů ničit se dobýváním zemí, které pak najednou ztratí, nebo podmaňovat si národy, které potom sami musí zničit; jako ten šílenec, který se ničil tím, že kupoval sochy a hned je rozbíjel.* Nejsme i my takoví šílenci?“ zavřel knížku. „Dávám si předčítat z Montesquieua každé ráno, když mě oblékají, chystají mi paruku a pudrují.“

„Zdá se, že císař Karel VI. se řídí francouzskými spisovateli, když se příliš nestará o své državy, ale raději komponuje opery, sám si je diriguje a tráví celé dny na lovech divokých kachen mezi Dunajem a Moravou. Podle toho je tedy dnešní svět na nejlepší cestě k osvícenému věku. Škoda jen, že turecký sultán nečte Montesquieua. Přestože snad byly *Perské listy* adresovány právě jemu.“

„Přichází jiný věk. Dobývat je třeba něco jiného. Podívej se kolem sebe. Kolik nepoznaných věcí nás obklopuje. Lidé přicházejí na to, že zbohatnout se dá nejen loupežím, kontribucemi, ale i objevováním přírodních zákonů, vytvářením nových hodnot, prací. Celé naše dosavadní myšlení, zaměřené jen na pochybné a lidmi povymyšlené morální zákony, je třeba zrevidovat. Nad zákony morálky, které si pro sebe vhodně upravili kněží, sektáři a fanatici, jsou zákony přírody.“

„Moudře vymyšleno, velkovévodo toskánský. A s těmito názory se svěřuješ i své něžné manželce? Slovem, zachce-li se ti milovat, tak si dáš přivést z ulice hezkou měštku. Když ti neodolá dvorní dáma velkovévodkyně, je to v rámci přírodního zákona. Je to zákon francouzského dvora ve Versailles, stuttgartského dvora, bavorského Nymphenburgu, Petrodvorce, varšavských Lazienek, drážďanského dvora. Zkrátka celá vzdělaná Evropa je už na nejlepší cestě uplatnit vznešené přírodní zákony. Takže kde je chyba?... Je to dobře vymyšleno, téměř pro zpovědnici.“

„Posměšky mě nepřesvědčíš. Na světě jsou zajímavější věci než vyhrané bitvy na bojišti nebo v batistových postelích.“

Zamyslel se už někdo z dnešních filozofů a moralistů nad tím, kolik váží mozky všech lidí, kteří teď žijí na zeměkouli? Změřil už někdo, kolik vody naprší za rok a odkud se ta voda bere?“ Velkovévoda toskánský mával *Perskými listy*, prst měl zastrčený na oblíbené straně a volně parafrázoval: „Asi by se všichni papežovi učenci pořádně zapotili, než by nám prozradili, kolik mil urazí zvuk za hodinu nebo jak dlouho trvá, než k nám doletí sluneční paprsek, nebo kolik sáhů nás dělí od planety Saturn. To jsou, bratříčku, otázky pana Montesquieua. Víš, v jaké křivce je třeba sestrojít loď, aby z ní byla ta nejlepší plachetnice? *Tyto zákony neoslňují falešnou úctou. Právě pro svou jednoduchoť zůstaly dlouho nepoznané a lidé si jen po dlouhém bádání uvědomili jejich důležitost a rozsah. Prvý zákon zní, že každé těleso se pohybuje v přímce, pokud nenarazí na překážku, která ho odchýlí od směru* (strana devadesát sedm).“ Zaklapl knížečku. „Tohle bude bilance zítřka. A já ji chci číst jako první. I jako vládce.“

Karel Lotrinský se rozesmál.

„Myslím, že mé přesvědčení o kráse přímky je lehce otrsetelné. Raději přísahám na krásu ženských křivek. Podívej se, co prozrazuje výstřih tamté zrzavé Livorňanky, která se sklání nad svým capartem! Přece jen se smírím s tímto Toskánskem místo rodného Lotrinska.“

Jeho slova zanikla v náhlém zvuku fanfár. Okenní tabule se zachvěly tím, jak zazněly hlasy desítek plechových nástrojů. Bratři se vrhli k oknům. Proti ultramarinovému nebi stála pyramida rajských blažeností zlověstně jako nebetyčná aztécká svatyně. Za ní vyšlehl ohňostroj. Současně na čtyřech stranách stupňovité konstrukce vyrazili čtyři rozkošní mladíci v trikotech tělové barvy (jsou jako nazí, zarazil se Karel Lotrinský). Vyběhli až na předposlední terasu, kde se leskly stříbřité klece s kanárky a korelami zářivých barev. Chlapci běželi jako akrobati po okraji terasy, otvírali jednu klíčku za

druhou, až každý z nich došel na konec své terasy. Tam zapálili pochodně a seběhli o terasu níž. Pyramida hojnosti se tak od vrcholu postupně níž a níž rozzářila a k italskému nebi vylétly desítky vylekaných ptáčků, nerozhodně zakroužily nad sochou anděla a vydaly se nad moře, za zapadajícím sluncem. Čtyři odvážlivci, nádherní Apollonové, splnili svou úlohu a seřadili se pod okny velkovévody toskánského. Ozvaly se výkřiky slávy, fanfáry dozněly. Z přístavu se ozval první výstřel z děla.

František Lotrinský se podíval na komodu. Hodiny se vztyčeným jelenem (dar Pálffyů z Bratislavy, když tam byl jako uherský místodržitel) ukazovaly právě šest hodin. Hluk z náměstí zavínil, že velkovévoda ani nezpozoroval, jak se před ním vynořil komorník a uctivě ukázal na dvoukřídle dveře na boku síně. Neviditelná ruka rozevřela bílé dveře jako andělská křídla a v nich se objevila vysoká, štíhlá plavovláska v modravých šatech s kulatým výstřihem.

„*Serenissima Maria Theresa, Arciduchessa d’Austria, e Gran Duchessa di Toscana,*“ ohlásil chraplavým hlasem komorník.

Kráčela k nim s rozevřeným náručím.

„Slavnost začala přesně, pánové,“ usmála se. Počkala, až jí oba bratři políbí ruku, a potom zlehka objala svého manžela. V pozadí stála stará hraběnka Fuchsová, její dávná pěstounka, společnice na jejich italské cestě.

Mladí vládcové Toskánska přistoupili k otevřenému oknu. Drželi se za ruce a usmívali se na náměstí. Nad přístavem vybuchoval ohňostroj. Z vysoké oblohy do moře padaly různé variace písmen F a MT. Z druhého okna se díval Karel Lotrinský.

Řecké ohně za pyramidou hojnosti dohořívaly, pochodně na čtyřech stranách pyramidy ještě plápolaly. Několik uhořelých oslepených kanárek spadlo na dlažbu. Velkovévoda si všiml, jak se hlouček dětí hned vrhl na zem a začal se prát o cizokrajné mrtvolky. Ohňostroj nad městem ještě vybucho-

val novými kaskádami, ale pyramida hojnosti ztemněla. Na pravé straně se ozval praskot dřeva, od pochodně se vzňala dřevěná konstrukce. Mezi výbuchy ohňostroje žalostně mečela ještě živá zvířata.

Vtom František ucítil, jak dívčí ruka jeho ženy ztuhla a její nehty se mu zaryly do dlaně. Marie Terezie stála strnulá, pohled jí padl na úpatí pyramidy hojnosti. První odvážlivci se vydrápali na podestu a nejnižší terasu. Měli v rukou nože. Dobře mířenými ranami bodnutím usmrcovali jeleny a dvě srnky, které se ještě hýbaly nad náměstím. Za nimi postupovaly ženy a děti. Zkušené hospodyňky cvičenými pohyby kroutily krky kuřat, slepic a kohoutů. Na nebe vyletovaly zbytky ohňostroje, ale na náměstí křupaly kosti zvířat, stříkala krev, létalo peří. Ozývaly se výkřiky a slévaly se v jediný řev. Osamělé rachejtle nad přístavem opsaly poslední křivky a klesly do neznáma.

„*Finito, finito!*“ chraptěl komorník a pokoušel se odlákat vladařský pár od okna.

„Večeře je připravena, starosta čeká,“ snažila se připomenout hraběnka Fuchsová své svěřenkyni.

Komorník rázným pohybem zatahl záclonu v oknech. Marii Terezii zajiskřily oči a velitelským pohybem ho zarazila. Záclona zůstala v půli cesty.

Pyramida hojnosti už po jedné straně hořela a v mátožném světle praskajícího trámu a hořících hadrů se rychle škrábaly drobné postavičky, desítky Livorňanů (kolik ubožáků?) zaplavily podstavec, natahovaly ruce na další terasy, kde visely dlouhé šňůry klobásek, šunky a houpaly se žluté bochníky sýrů. První lovci nerozhodností řvali na podstavci, pátilo je dilema, zda nejdříve pozabíjet kuřata, dranžirovat zabitě srnky, porcovat divočáka, nebo lézt výš, kde už někdo přesekl provaz a na hlavy chudiny se sesypaly vuřty, párky, klobásky, salámy, mlátily je po hlavách jako plody nevidaných stromů z ráje. Ženy si o překot nACPávaly zástěry a výstřihy kousky

sýrů, jiné se opásaly věnci uzenin nebo si je zavěsily kolem krku, dusily se dýmem hořícího dřeva a škvařících se látek, klouzaly ve velkých kalužích krve a rozteklého loje z pozabíjené zvěřiny, kterou někteří nedočkavci už začali krájet. Jedna žena si strhla šaty a téměř nahá, s povadlými prsy, běhala po terase, šaty použila jako ranec a házela do nich kousky masa, sýry a klobásy. Před sebou měla dva sběrače, vlastní (či cizí) děti, zastavila se a pokoušela se srovnat neforemný balík. Decera se jí snažila ovázat prsa šátkem, dostala pohlavek, musela místo toho vázat uzly na ranci, dole čekal vzrušený a rozjařený dav, nedočkavý toho, kdo chytí tuto smutnou kořist. Upracované, ochablé tělo nebylo vzácností, ale její ranec byl poklad.

Novopečená velkovévodkyně toskánská mezitím křečovitě zatínala nehty do manželovy dlaně, stáli u okna jako zkamenělí v ten březnový podvečer léta Páně 1739, neschopni odejít. Jako by jim oči zahákly stovky černých nití a strhávaly jim bělma na sto stran. Báli se pohnout strachy, že jim ostré nitě vytrhnou oči z jamek, když se otočí stranou.

Kam se dívat, když všechno je jedno nezládnutelné mraveniště. Do nebe se tyčící jehlan pyramidy je obsypaný černými a červenými mravenci spásajícími svou kořist navzdory ohni a tmě. Hle, tam nad nejvyšší terasou pyramidy spatří Marie Terezie jednoho z těch nádherných mladíků, jeho tělo oblečené v růžovém trikotu svítí do tmy, pokouší se vylézt na plošinku, na vrchol pyramidy, kde je socha anděla s troubou. Co tam vidí? Nikdo neví. Jen vytrvale vymršťuje pružné tělo, pokouší se přitáhnout na zdobené cimbuří vyřezané ze dřeva, které je patrně špatně ohoblované, protože do Apollonovy dlaně se zadírají třísky. Jedna ruka se smekne, užuž se zdá, že se chlapec zřítí z výšky kostelní věže. Co ukryli livornští Židé u nohou sádrového anděla? Pečené sele, mísy s nejjemnějšími paštikami, nakládaného zajíce v burgundské omáče, misky ze sèvreského porcelánu s půlmetrovými dorty a šle-

hačkovými sochami velkovévodského páru (neboť to všechno už bylo a ještě bude), rozteklé zmrzliny všech barev, od malinové po pistáciovou, které vytvářejí portréty Františka III. nebo Marie Terezie?

Velkovévodkyně za oknem se to nikdy nedozví, protože tak vysoko nevidí. Na vrcholu ještě nešlehají plameny, požírají spodek, připékají znetvořené mršiny. Mezi nimi pobíhá chlap s dlouhým řeznickým nožem v ústech. Leze po čtyřech, potom se vzpřímí a začne na nůž napichovat vše, co vidí okolo sebe, udrží si hrstku vuřtů, ale ostatní kousky ještě živého masa, potřísněné lojem, žlučí, chlupy, peřím, napůl uškvařenými látkami, mu padají, vrhají se na ně hladové děti a ženy na ně pokřikují.

Tu se ozval už jen nový výkřik hrůzy, mladík v trikotu se zapletl mezi nohy třímetrového sádrového anděla, pyramida hojnosti zasténala, naklonila se směrem k paláci (dřevěná konstrukce na této straně věže zcela prohořela), už přibíhají první lidé s vědry vody. Syčí a škvaří se živé a mrtvé maso lidí a zvířat, chlapec v trikotu se drží jediného vyřezávaného trámu a podaří se mu bez zranění dopadnout do zmatku u podstavce. Ještě je vidět jeho růžové tělo, vtom chlap s řeznickým nožem vedle Apollona zabodne s řevem čepel do divočáka a vyvalí se vnitřnosti, málem do tváře Apollona v kdysi tělovém trikotu...

Marie Terezie omdlela. František ji zachytí nad obrubou okna, ale zlatá čelenka, vykládaná diamanty, se smekne velkovévodkyni z hlavy, komorník ji zvedá ze země a plavé kadeře vypadají chvíli tak strašně bezbranné.

*

Má-li být Toskánsko první zkouškou mých schopností, musím se přiznat, že kromě reprezentace jsem si na nic jiného netroufala. Koneckonců můj milovaný otec, císař Karel,

daroval toskánské velkovévodství mému manželovi, takže ať se trápí vládními problémy on.

Cesta do Itálie pro mě byla dost únavná. Sotva jsem ve Vídni přečkala svízele porodu (naše druhorozená dcera Marianna se narodila v říjnu), trochu jsem se zotavila a už před Vánoce jsme odjeli do Itálie. Otec na této cestě trval. Nemohli jsme nechat svět na pochybách, že habsburskému rodu nezáleží na italských državách. Od smrti posledního toskánské velkovévody Gian Gastona I. uplynuly už dva roky a můj manžel měl co nejdříve převzít vládu po vymřelém rodu Medicejských. Je to závazek a úkol, pro který je třeba podstoupit i cestovní útrapy.

Vánoce jsme strávili v tiché radostné pohodě v Bolzanu. Byla jsem ráda, že vidím oba bratry v lepší náladě. Z vojny proti Turkům se vrátili skleslí. Zdá se, že můj milovaný není typ pro vojenskou kariéru. Po smrti prince Evžena Savojského jsou rakouské armády jen stínem bývalé slávy. Kdybych byla mužem, neváhala bych se věnovat vojenské vědě, abych pomohla otci.

Koncem roku 1738 jsme dočista uvázli v karanténě na území Benátské republiky, protože naše úřady lajdácky vybavily dispens pro Benátčany. Tak jsme nuceně strávili Silvestra ve Veroně v paláci hraběte Buriho. Okouzila jsem veronské šlechtice, při tanci mi šeptali, že pro mé zlaté vlasy jsou ochotni se navzájem pozabíjet, jen abych poručila. Samozřejmě, nezabili nikoho, jen jeden z nich si vyvrtnul při tanci kotník, smekl se po spadlé paruce, ke které se nikdo nechtěl přiznat. Bylo veselo. To už bylo vlastně na plese v Boloni. Celé dny jsme proseděli v kočárech a s námahou jsme postupovali zasněženou krajinou, kola klouzala po námraze a kdesi nám museli místo koní zapřáhnout voly, aby naše kočáry vytáhli ze závějí. O to radostněji jsem se večer zahřála při tanci a zpěvu. Vystoupila jsem jako operní zpěvačka v duetu se slavným

tenorem Senismem. Řekl mi, že se svým hlasem bych obstála i v největších italských operních souborech. Jsem *virtuosa* evropské třídy, a kdyby mě nečekala jiná kariéra, dobyla bych evropská jeviště.

Od konce ledna už jsme byli ve Florencii a František se ujal úřadu. Doufám, že se tentokrát nezklameme. Zdá se, že mého muže správa hospodářských záležitostí zajímá. Musím se od něho učit, že problémy země je třeba rozmotávat ne od diplomatických klevet a bezcílného klábosení nad mapami, ale od hospodářské síly státu a stavu státní pokladny. Pevně doufám, že František tu obstojí a opoziční nálady proti Lotriňanům ve Vídni pohasnou. Je to pro mě prestižní otázka. Před třemi roky jsem si vybojovala manželství s milovaným a obdivuhodným mužem proti vůli celého dvora a teď musíme dokázat, že naše spojení plně vyhovuje i dynastickým zájmům.

Mnozí si myslí, že mé první roky v manželství jsme strávili v líbáncích. Ano, porodila jsem mu dvě dcerky a miluji svého muže nade všechno na světě. Je pozorný, laskavý, má pochopení pro mé city a dokonale si rozumíme v nejintimnějších věcech. Ale v třetím roce spolužití vidím i jeho chyby. Snažím se je pochopit, musím si na ně ovšem dávat pozor a pokouším se je mírnit. Nevím, jak se mi to podaří. Zatím si František získal mého otce. Doprovází ho na lovech, císař obdivuje jeho zručnost v sokolnictví, jízdě na koni a v šermu. František je měkký a tvárný. Podléhá zahálčivé nečinnosti. V tom vidím nebezpečí pro náš rod, pro naši budoucnost. Přizpůsobuje se otci, místo aby ho vedl žádoucím směrem. Je uctivý ke starým rádcům na jeho dvoře, ale nikdy neprojeví svůj vlastní názor. Ze začátku se to zdálo diplomatické, ale teď už ho pomlouvají, že za jeho mlčením se skrývá nedostatek vlastního politického úsudku. Chválabohu, můj otec je ještě muž v plné síle a v nejlepším věku, takže starosti o budoucnost můžeme prozatím odložit.

Dodatečně si vyčítám, že jsem nezabránila, aby František debutoval jako velitel naší armády na Balkáně. Necelé dva roky vojenských neúspěchů Františkově pověsti citelně uškodily. Začaly tím klepy o neschopném cizinci. Dvůr ho pokládá za lehkomyšlného kavalíra, který těží z manželství se mnou, ale do společné věci našeho rodu ničím pozitivním dosud nepřispěl.

Bohužel nevím, s kým bych se poradila v delikátních pochybnostech. Jsem jen nezkušená dvaadvacetiletá žena, dobrá matka a vítaná účastnice veselých zábav, objekt příjemných poklon a prázdných dvorských řečí. Jenže jednou — nevím kdy — dolehne na mě tíha vlády a už dnes se bojím, že ji neunesu a zle skončím. Pokoušela jsem se zavést na toto téma rozhovor s milovaným Františkem, ale obvykle mě se smíchem zarazí a obrátí mou pozornost na světské radosti, kterým těžko odolávám. Pozoruji u sebe zvláštní sklon k dobrodružnosti a náhlému rozhodování, miluji hazardní hry. Hraji karty s takovým rozechvěním, jako bych se milovala s svým nejdražším. Myslím, že bych se měla krotit.

S trpkostí musím přiznat, že mě dostatečně nepřipravili na všechno, co mě může čekat. Až jednou budu mít možnost samostatně rozhodovat, asi začnu pravděpodobně od systému výchovy. Vzpomínám si na dětství se dvěma sestrami. Jedna z nich záhy zemřela a zůstaly jsme s Mariannou jen dvě. Život na císařském dvoře neskýtal mnoho příležitostí stýkat se s matkou. Co se pamatuji, byla odjakživa ráda sama ve svých komnatách, pohroužena do vzpomínek na mládí ve Španělsku. Cítila jsem výčitky dvorské společnosti a mého otce, že porodila jen nás děvčátka a jediný chlapec umřel úplně malý. Otec se nám věnoval víc než matka, ale jeho výchova byla jaksi ženská. Hrávaly jsme s ním na klavír. Stále se považuji za výbornou klavíristku. Tento nástroj mi umožňuje rychle se pohybovat v čase a prostoru, vyhovuje tím mé dyna-

mické povaze. Učí mě tvořit harmonie z desítek tónů, rychle se rozhodovat a nezůstat v nečinnosti.

Má studia? Dlouhé hodiny náboženství, francouzštiny, latiny. Příznávám, že nemám talent na jazyky, nejlépe ovládám francouzštinu. Studium filozofie mě nezaujalo. Učili mě všeličemu užitečnému pro mladou šlechtičnu, ale pro budoucí rakouskou velkovévodkyni asi dost málo. Učili mě dobří a laskaví muži, vzorní pedagogové, otcové jezuité. Učili mě však podle *Ratio studiorum* platného už před dvěma sty lety. Tady někde je strašný omyl. Trápili mě dlouhé dny a nekonečné hodiny systémem otázek a odpovědí. Venku za okny zámku Favorita létali pestrobarevní motýli, na okenní parapety sedaly sýkorky, sedláci na statcích orali a seli, ale já jsem nevěděla a vlastně ani dnes nevím téměř nic o věcech okolního světa, o přírodě. Jen jsem biflovala odpovědi na otázky, jako třeba: Kde je možno nalézt popis paláce Didony v Kartágu? O kolik roků je starší Metuzalém než praotec Adam? Kdo je *Doctor Angelicus*? Kteří patriarchové žili před potopou světa a kteří po potopě? Jaký je posvátný význam sedmičky?

Vdala jsem se v devatenácti, a nebýt mých vychovatelek, nebyla bych věděla, jak probíhá svatební noc. Drželi mě v izolaci, ve strachu ze hříchu, ale nepoučili mě, jaký rafinovaný život se vede na jiných panovnických dvorech. O volnosti mravů ve Versailles, v Petrohradě či v Londýně jsem se dozvíдалa jen pokradmu od dvorních dam, z klepů našich vyslanců a z vyprávění svého Františka, který nějaký čas pobýval na anglickém dvoře. Ne, nikdo se o mně nemusí bát. Víra je ve mně zažraná jako rez a s roky se upevňuje. Mě žádné frivolnosti nevyvedou z rovnováhy. Nepotřebuji je. Harmonické manželství a láska, kterou mě obohacuje každý náš den, je nejlepší lék proti lehkosti mravů. Proto si nesmírně cením svého milovaného a přála bych i své sestře, aby se také tak dobře vdala.

Musím se poradit, jak by se dal zlepšit systém vzdělávání. Nejprve u šlechty, ale postupně se musí jít i níže, k měšťanstvu, k selskému lidu. Co by bylo platné, kdyby někteří byli vzdělaní, ale poddaní by byli odkázáni na pohádky, na špatná nedělní kázání a čarodějnictví? K čemu nám bude rozkvět věd, když většina našich poddaných neumí číst a psát? Jak by mohli zacházet s nástroji a vykonávat složité práce v dílnách, když neporozumějí základním pojmům?

Velkým cílem našeho století je dát vzdělání našim národům a to je společný cíl vlády.

(Tajným písmem):

Byla jsem za svým nejdražším. Nestačila jsem se na nic zeptat, protože ke mně byl mimořádně něžný. Potom za mnou přišel a velmi dlouho jsme se milovali. Jsem šťastná. Myslím, že jsem znovu počala.

*

„Tak sesedat, pane vojáku,“ zavolal v Antolu u Banské Štiavnice preňčovský sedlák, starý Jano Macháč. „Do města už nemáte daleko, já musím pro náklad do hutě.“ Ignác Kollár popadl batoh, nasadil si třírohý klobouk a oprášil bílý kabátec od slámy. Seskočil z žebříňáku a protáhl se. Jen dobře, že Prenčované, Krupinčané a další z okolí Štiavnice neutekli na Dolní zem, do Bačky nebo do Banátu. Neví jinak, jak by se sem nahoru vydrápal. Koně prodal už u Budína, v čardě potkal správce jakéhosi grófa. Měl plné kapsy tolarů, říkal, že je ve službách Grasalkovičovců, prodal dobře panské zrní a rád odkoupil dobře vycvičeného vojenského plaváka. To z Ignáce na krátkou dobu udělalo boháče. Potřeboval peníze, aby se uživil v době vojenské dovolené. Landauův pluk se na rozkaz z Vídně stěhuje na sever, generálové s Turkem uzavřeli mír. Zlý mír, po výprasku, ale přece jen mír. Dřív než v říjnu

ho zpátky k pluku nezavolají. Zatím si bude žít ve Štiavnici nebo v Bystrici, tam by podle posledních zpráv měl mít rodiče. Netrápilo ho, jak do té doby zase sežene koně.

Starý Macháč jen vyvalil oči, když mu dragoun beze slova vyplatil požadovanou sumu. Odsypal peníze z panské kožené tobolky, byla zdobená jakýmsi divnými zlatými a červenými ornamenty (dar paní Zorici), dokonce mu přidal i hrst pravého tureckého dohánu. Starý, kdybys tak tušil, z jakých kapes tabák pochází, ani by ses ho nedotkl. Dragoun Ignác Kollár chodíval večer s ostatními po bojišti a na plukovníkův rozkaz sbírali všechno cenné. Probírali kapsy mrtvých Turků, brali vše, co se dalo použít. Ti otupělejší se chovali jako praví hrobaři, svlékali mrtvoly, brali nejen zbraně, ale stahovali ze ztuhlých nohou měkké boty, povolovali opasky pobité ornamenty. Většinou ve dvojicích vojáci obraceli nebožtíky, stahovali z nich šaty a pořád si museli zacpávat ústa nebo nosy. Ignác si navlékl přes ústa hadr, protože přes den bylo dusno a některá těla už opuchala a smrděla na omdlení. Nejednou se poprali přímo nad těly, to když se najednou dva natáhli pro stříbrnou tepanou tabatěrku tureckého důstojníka. První a nejbohatší úlovek měli hlavně císařští důstojníci, ti se vyrojili na bojiště hned po bitvě. Na vojáky zůstalo paběrkování na chudácích nebo na mrtvolách, které se válely v krvi a výkalech, důstojníci si nechtěli umazat ruce.

„Poníženež se klaním, pane důstojníku,“ lichotil Jano Macháč z Prenčova, „zůstávejte sbohem a dlouhý život.“

Stařec se vystrachal na kozlík a šlehl po volech. Ulehčilo se mu dvojnásobně. Měl dobré peníze, jež se vyplácejí vojákům, a navíc se vojáka zbavil. Mít v dnešních časech poblíž sebe vojáka není nikdy dobré. Nikdy nevíš, co ti voják vyvede, k čemu tě přinutí. Když ho napadne nasadit se do tvého domu, sbohem ženo, domácí zvěři, nevěsto, slanino na půdě i kořalko v komoře. A ještě nevíš, zda ti takový panák

nepřivede na krk verbíře, nezapiše do seznamu tebe, synka, bratra nebo souseda, a neštěstí je hotové. Pak už se jen rozluč, Boží stvoření, s domovem nadosmrti. Smrt je vojákovi přirozeností, tak jako sedlákovi letní bouřka před žatvou. Smrt je vojákovi řemeslem.

Dragoun Ignác Kollár tedy vykročil po antolské cestě rovnou vzhůru. Poctivě si zašlapal, než uviděl z úpatí doliny město jako z pohádek *Tisíce a jedné noci*. Rozložené po úbočích, hrdé věže rozsypané nalevo i napravo trůnily na zeleném pozadí jedlových kopců. Pod nejvyšším vrcholem se rozprostíral mohutný hrad, z druhé strany mrkala pevnost se čtveřicí nárožních bašt. Vtom se z pevnosti ozval čtyřikrát za sebou ostrý tón trubky, až se dragoun Ignác vylekal, vzpomněl si na Fera v táboře, a trhl sebou, zda se netroubí budíček. Z nového zámku troubil jakýsi vytrvalec na všechny strany světa, Ignácovi to připadalo směšné právě zde, stovky mil od Bělehradu, krvavého dolního Dunaje a Sávy. Ve štiavnickém údolí byl klid a mír. Slunce opožděného léta zalávalo střechy nespočetných domů. Měděnka vyparáděných věží odrážela záblesky pozdního slunce. Za městskými branami na dolním konci klapaly rumpály a hřmotily výtahy, bokem se vršily hromady hlušiny. Banská Štiavnica žila zdánlivě v klidu a v práci, těžní a kostelní věže tu žily svorně vedle sebe podle starého pravidla: *Ora et labora*.

No a v tomhle velkém pokojném mraveništi by měl studovat u *patres jesuitarum* bratříček. Poznám ho po tolika letech? Narostly mu vousy, nebo chodí jako studiosos pečlivě vyholený a vystříhaný, tak jak přikazují páni profesori?

Dolní městskou branou lehce prošel s propustkou od císařsko-královského pluku hraběte Landaua, malý hajduk se mu uctivě uklonil, až se mu ohryzek rozlital jako nějaký šperk. Ignác Kollár minul kostelík svaté Alžběty a krácel hlavní ulicí, stále do kopce, až do samého středu města. Napravo rozložitý

německý kostel, nalevo hrozivé zdi komorního dvora, sídla komorních hrobat, která spravují horní erár až z Vídně. Na ulici bylo rušno, přehršel lidí: měšťané s manželkami a dcerami na nákupech či nastrojených na večerní litanie, studenti a služky, kam oko dohlédne. Jen dělný lid, horníci a hutníci, jaksi vidět nebyl. Možná se po poledni neobjevovali, možná byli ještě pod zemí, nebo se už rozlezli po chudých chalupách za hradbami města. Ignác nevěděl, na co se dívat dřív. Vyfintěné měšťanské dcerušky s podivnými provázky na hlavách a se širokými sukněmi (chtěly napodobovat krinolíny, povolené jen šlechticům) zametaly prach z chodníků. Poskakovaly, až se jim sukně trhaly na vyčnívajících kamenech dlažby. Na vysokých botičkách poskakovaly po kočičích hlavách kamenné dlažby jako kozy. Chtěly vypadat důstojně, ale studenti se za jejich zády řehtali a pískali na ně. Někteří se smíchem napodobovali chůzi slečinek, jejich boj o rovnováhu a problémy se sukněmi.

O to živější a přirozenější se Ignácovi zdály služky. Byly jich tu celé regimenty. Zdravé s červenými líčky, nalitých tváří, prsy a zadečky i bez polštářků a tajných krinolín. Studenti tyto venkovské dívky pronásledovali s velkým potěšením. Štípali je do lící, plácali po zadnicích, házeli jim do živůtků mentolové bonbony, praženou kukuřici, ba i kamínky. Patřili k sobě, jeden bez druhého nemohli být. Potřebovali se navzájem, přes den svými drobnými šarvátkami, po nocích lehoučkou láskou, obohacovali se a zároveň i proklínali následky svých vztahů. Chlapci v objetí služtiček vzpomínali na své vesnice, rodné kořeny, zatímco dívky mezi laskáním získaly vědomosti z jiného světa, pochytily sem tam latinskou větičku i právnickou formulku, německý název důlního stroje nebo klevěty ze světa.

Ignáci Kollárovi se zastavoval dech nad takovým množstvím žen. Všechny ty ubožačky z okolních vesnic byly půvabné, měly štěstí, že se sběhly do královského města Banské

Štiavnice, jedné z pokladnic monarchie. Nebýt města a jeho nesnesitelné žravosti, neuživily by je ty flíčky políček v kraji, který vypadá jako pomačkaný papír, kousek vodorovné plochy v něm nenajdeš. Už starý Jano Macháč Ignácovi za drkotání žebříňáku povyprávěl, co trápí vesničany. Nenažranost klášterů, jedni robotují pro Svatý Kříž, druzí pro Svatý Benedik, další vesnice pro Kohárovyce a část vesnic je v poddanství města. Dívka v panském domě ve službě je o jeden hladový krk méně na vesnici, může si udělat i lepší známost a unikne tak poddanské robotě, navíc donese domů zprávy o možnostech výdělků. Snad si vymůže robotu u některého z řemeslníků, pochyť alespoň pomocné práce. Jiní sní o dílnách, kartounkách, které se už rozmohly v kraji. Tam najdou práci stovky dívek, žen a hladových dětí. Někteří zase pracují doma v chalupách pro vzdálené faktory a každý měsíc s nadějí čekají na jeho návštěvu.

V tento blažený zářijový podvečer ve Štiavnici jako by nebylo mraků ani starostí. Rozveselený Ignác Kollár se prodíral až k radnici. Odbočil nahore u slovenského kostela na rynek, kde měla být kolej *patrum jesuitarum*. Nervózně se rozhlížel, až ho hlava rozbolela. Hleděl s napětím do chlapeckých tváří, hledal tvář svého bratra. Několikrát se zarazil, zaváhal, ale jeho oči nedostaly odpověď. Prohlížel si jejich tváře. Byly bledé, trochu neduživé od ustavičného čtení. Mžourání do svíček jako by jim vyklovalo oči, někteří je měli tupé jako na nových sochách. Jen pomalu se plnily jasem ulice.

Nenacházel Adamovu tvář a zesmutněl. Pomalu ho začaly zlobit rozjívené tvářičky mládenců, jejichž jediným soužením je kručení břicha ze slabé stravy školní kuchyně nebo memorování tří stran latinského textu nebo odmítnutí pozvání k tanci od nějaké milostivé Amálky na nedávný majáles. Vás tak nahnat a postavit do řady, strčit vám do ruky tercerolu s bodákem, jezdeckou pistolí, ze které je nedejbože

nutné včas vystřelit, i když zvlhl prach v pánvičce, a důstojník ti takovou ubalí, že padneš tváří do bláta. Vás tak postavit do dvou řad, na povel první poklekne a nad hlavou ti zasviští kamarádova kulka a pak NA ZTEČ a jdeš krokem jako beran, plec vedle plece proti takové stejné řadě, která se blíží z protějšího kopce, počítáš, kdy se srazíte a co bude potom...

„Čím posloužíme?“

Starý pedel ve špinavé kutně vypadá jako člověk, který zná odpověď na každou otázku. Oči má živé a pichlavé, zorničky zúžené, jako by nikdy nepřečetl jedinou knihu v životě.

„Hledám svého ctěného bratra, Adama Františka Kollára, rodem z Terchové, Trenčínská stolice.“ Vydechl. Co když tu Adam není, co si počnu? Musím tu přenocovat.

„Mladý pán Adam František Kollár neráčí být ve studovně. Nejspíše ho najdete s mladým panem Maximilianem Hellem u pana profesora Mikovínyho.“

„Jen se najezte, pane vojáku,“ pobízela ho hospodyně u Mikovínyho. Odkrajoval si z prorostlé slaninky a zajídal posolenou cibulí. Adam ihned přinesl holbu vína, jistěže na účet pana Mikovínyho. Přátelsky a srdečně ho přijali všichni, jak bývá ve slovenské krajině zvykem.

„Budeš spát v mém pokojíku na Steingrubnu,“ šeptal mu bratr. „Potom si povídáme.“

Adam Kollár sice vyrostl, ale chlapecká tvář mu zůstala. Široká tvář, energická brada a pěkná ústa, jako všichni Kollárovci, černé obočí a směle vysoko posazené přímé oči. No Adámku, za tebou se pěkné Štiavničanky jistě točí. Ignác žvýkal a stále nemohl odtrhnout pohled od bratra. Adam v sobě nezapřel sedláckého synka, byl vysoký a dobře rostlý, pohyboval se trochu pomalu. Adamovi bylo dvacet dva let, a jak Ignác z řeči vyrozuměl, končí studium v koleji společně s Maxem

Hellem, je už novicem společnosti a oba, jak se zdá, mají namířeno dále studovat. Profesori je rádi doporučili.

Ignác Kollár v kuchyňce dojídal večeři. Najednou se dodatečně začal bát rozhovoru s Adamem. Adam byl proti němu usmrkanec o osm let mladší, Ignáce však píchlo u srdce, když viděl, jak vážně se vzájemně poslouchají ti v Mikovínyho pracovně. Slyšel rozvážný hlas mladého Hella, svého bratra a viděl, jak Mikovíny pozorně sleduje výklad obou studentů a navazuje na jejich podněty. Rozhovor měnil téma na téma, Ignác byl jako v jiném světě. Neminula ani hodina a duše se mu otvírala, do mozku mu zavál čerstvý vzduch a podkrýval nikdy netušené výšky. Pro tamty v pracovně neexistoval čas a denní povinnosti. Mluvili, klábosili bez ohledu, zda mohou mít na probíraná témata nějaký vliv. Adam posléze bratrovi svěřil, že právě pro tato odpoledne a večery si zamiloval nový život. V diskusích, nejen v hlučných a drsných žertech, mohli mládenci ze sebe vydat vše, co dusili v nezáživných hodinách ve škole, při biflování otázek a odpovědí.

Ignác dojedl, odsunul od sebe talíř a pečlivě zamotal chleba do utěrky. Vstal od stolu a zamířil k pootevřeným dveřím pracovny. Byl v kuchyni sám, hospodyně vyběhla na dvoreček. Zarazil se u dveří, před nízkou veřejí. Zpoza dveří uslyšel svého bratra, jeho pisklavý a trošku nepříjemný hlas. Ignác Kollár znehybněl před okovanými dveřmi špinavohnědé barvy, strnul. Jako by měl vstoupit do tajemné komnaty. Zmocnil se ho úžas. Přemýšlel. Co jsem já? Třicetiletý voják, odvedenec, pět let plnoprávný dragoun, voják první třídy, jak hřměl plukovník Landau, jak vykřikovali i jeho němečtí a maďarští šlechtičtí důstojníci. Prošel jsem kus světa, a když mi osud dopřeje, projdu ještě další kus. Viděl jsem mnoho měst a vesnic, spal s mnoha ženami a poslal jsem z tohoto světa pár lidí. Dost lidí. Nikdy jsem je nepočítal, ale prsty dvou rukou

by na to asi nestačily. Vždy jsem si myslel (tak mě i učili), že císařova armáda, odchovaná skvělými tradicemi a hrdiny, jako je princ Evžen Savojský, je cosi víc a je hodnotnější než vše ostatní v našem mocnářství. Ba, že je císařská armáda jedna z nejlepších v Evropě, a tedy i na světě. A já, sedlácký synek Ignác Kollár, jsem kolečkem v této mimořádně zázračné mašině. Mám být za co vděčný, důstojníci mě naučili číst i psát. Vojsko ze mě udělalo člověka, stojím výš na žebříčku než moje matka nebo otec a moje vesnice, moje rodné údolí. To jsem tedy já, Ignác Kollár, dragoun císařsko-královského pluku pana z Landau. Ne nevolník, ale příslušník armády. Ubohý a bitý, ale přece jenom o něco víc.

Jenže za dveřmi je můj bratr Adam František, chlapec z naší krve, z jedné matky. Zanechal jsem ho tu jako usmrkance, tehdy chodil do jednotřídky na banskobystriickou faru. Nebyl dál ve světě než s rodinou z Terchové do Banské Bystrice na faru a odtud do koleje ve Štiavnici. A přece ví o světě víc než já. Mysl se mu s lehkostí pohybuje po cestách mně neznámých. I když je o mnoho mladší, vynikl vysoko nad tu naši ubohost. Asi bude za několik let studovat na univerzitě a rok od roku bude znamenat víc. Už dávno není nevolníkem, je svobodnější než já. Brzy mě už předběhne.

Ignác Kollár s předčasně zvrásnělou tváří vojáka stál zahnaný před dveřmi komnaty poznání. Jako by něco pochopil, ale bylo už pozdě.

Odhodlal se vstoupit a po chvíli ztratil zábrany. Přítomní si se zájmem vyposlechli jeho informace o jihu. Ptali se ho, jak vypadá Dolní zem, jak maďarští sedláci pracují na nekonečných lánech polí, co se děje v pohraničních oblastech, v Banátu, v Bačce, v Srbsku. Jak tam došli i osadníci od nás z Horní země. Jak tam žijí. Vyprávěl o katastrofě, kterou skončila tříletá výprava proti Turecku pod vedením lotrinských princů,

jak je odvolali do Vídně, takže generálové zůstali osamocení a bez instrukcí.

„Víte, že maršála Wallise dal císař uvěznit na Špilberku? Ztratil Bělehrad, vždyť to je zločin,“ vyprávěl profesor Mikovíny.

Ignác Kollár přikývl. V pluku z toho bylo vloni velké pozdvižení, když se dozvěděli, že i generála Neipperga zatkli a odvěkli na Špilberk.

„Ještě nejlépe z toho vyvázl maršál Seckendorff. Sám princ Evžen ho kdysi určil jako svého nástupce. Toho vyšetřují ve Štýrském Hradci.“

„Zaslouží si to,“ odpověděl Adam Kollár. „Promarnili všechno, co za předchozí léta osvobodil od Osmanské říše princ Evžen. Podepsali Bělehradský mír bez vědomí dvora.“

„Co si o tom myslíte? Opravdu si to zaslouží?“ obrátil se Hell na Ingáce.

Ignác se pustil do vysvětlování problémů rakouské armády, jak je znal z vlastní zkušenosti. Sám však nevěděl, zda bránit pomyslnou čest armády a zastávat se generálů, nebo nadávat na vídeňský dvůr, kde rozhodují diletanti. Ale to neříkejme příliš nahlas.

Na stole byly rozházené mapy a zeměpisné knihy. Profesor Mikovíny připravoval nové mapy do jakési knihy.

„Lenost a těžkopádnost jsou nemoci našich zemí,“ řekl. „A přitom máme tolik nadaných hlav a pracovitých rukou. Třeba zrovna ctihodný Samuel Timon. Slovenský zeman. Nedávno umřel v Košicích. A jaká práce po něm zůstala: *Místopis nejvýznamnějších měst a městeček Uher*. Zmapovat a popsat musíme naše kraje, naši vlast. Udělat inventuru základů, z kterých vycházíme, z jakých základních kamenů, a potom začít směle stavět. I vy byste mohl, pane Ignáci, pomoci. Psát si, kreslit, zaznamenávat všechno, kudy chodíte, jaká města a osady projdete. Musíme vědět, kdo jakým jazykem mluví,

znát jeho zvyky. Po osvobození jižních oblastí od tureckého panství se mění tvář celých Uher. Ctihodný Matěj Bel z Bratislavy na to upozorňuje. Jaké jsou vaše zkušenosti, pane Kolláre?“

Ignác byl polichoceny. Začal vyprávět o lidech, které potkával na jihu, jakou řečí mluví (bolestná vzpomínka na Zoricu).

„Říkáš, že jsi skoro všemu rozuměl?“ Adam byl nadšený. „Tedy nářečí jižních Slovanů jsou nám lehce srozumitelná. Jaká radost ověřit si to z úst vlastního bratra!“

„Náš Adam je fenomén na jazyky,“ zasmál se Hell. „Hned si vás vezme do parády, budete mu muset napsat všechna slovíčka, která jste si zapamatoval. Hned vám sestrojí nejen slovník, ale i gramatiku.“

„A co že to není velká radost? Vždyť si uvědomte, pánové: s uhersko-slovenským nářečím se lehce domluvíš v Polském království až u Severního moře, v nejvzdálenějších končinách ruského impéria, skoro po celém našem mocnářství, ať už v zemích Království českého, ve Slezsku, nebo na jihu. Od moře k moři. Ukažte mapu. Hle, tu je Adriatik, tam jsou kmeny Chorvatů, Slavonů, potom Bosna, těžce zkoušené Srbsko a nakonec úplně dole pod tureckým jařmem Černohorci, bratři Bulhaři až skoro k Cařihradu. Jaký mohutný prstenec slovanské řeči! Vždyť je to druhá latina nebo francouzština! Jak málo víme o sobě.“

Víno bylo skoro vypité a venku se setmělo. Pan profesor Mikovíny projevoval stopy únavy. Maximilian Hell začal něco o praktické potřebě německé řeči. Ignác mu bezděky přisvědčil. Jak jinak se dá velet v císařské armádě? Rozkazy dávají důstojníci a jejich řeč tu převládá. „Nad citem vítězí pragmatismus,“ dovozoval Hell. Být slovanskou řečí nadšen, to nepomůže.

„Co vlastně dnes znamenají slovanské kmeny? Kromě ruského carství vůbec nic. Polské království je v rozkladu a ve

společné dynastii se Saskem. Většina vzdělaných slovanských národů je v našem mocnářství. Hle, České království, hle Chorvatsko-Slavonsko. Rakousko osvobozuje další slovanské kmeny na jihu. Jsme jedna společná vlast se společným zájmem.“

„Ne všechny kmeny mocnářství si toto myslí. Vezměte si názory některých maďarských profesorů. Takový Bencsik!“ vykřikl Adam Kollár. „Ten nevidí v rakouském mocnářství svou vlast a Slovanů v lásce nemá. Tito lidé to nepochopí.“

„Když nepochopí, Vídeň je to naučí.“

„Tato Vídeň těžko,“ povzdechl si Mikovíny. „I tam se čeká na nový a čerstvý vítr. I tam se musí přemýšlet do větší šíře, nejen z hlediska dynastie.“ Obrátil se ke Kollárům. „Abyste mě nepochopili zle, páni bratři uhersko-slovenští. Hlavní problém mocnářství nevidím v řeči. My potřebujeme rozvoj řemesla, obchodu. Potřebujeme volný pohyb výrobků. Potřebujeme nové dílny, abychom nemuseli všechno zboží dovážet za drahé peníze. Zakázat přepych, dovoz šlechtických nesmyslů a hraček, voňavek, neuvěřitelných látek, parády pro ženy. Nevyhazovat státní peníze na šperky, parádní hodiny s pohyblivými panáčky a na další zbytečnosti, ale kapitál vložit do nových manufaktur. V Čechách a ve Slezsku se už zakládají velké dílny podle anglického vzoru. V jedné manufaktuře se vyrobí bot, nádobí, porcelánu nebo látek více, než co kdysi vyrobili naši příštípkáři v ceších celé župy. Znáte manufakturu na sukno v Bystrici? Zdá se, že někteří nejvyšší už to pochopili. Slyšel jsem, že se obzvláště činí pan velkovévoda František Lotrinský, který na císařských majetcích dává práci lidem, a tím se lid učí i novinkám strojírenského průmyslu. V Šaštíně už čtvrtým rokem prosperuje císařská kartounka.“ Mikovíny rozhodil rukama a ukázal na město, první světla se v něm již rozsvěcela. „Jaké to bohatství dobývají naši horníci zpod země. Tento rok bude mimořádně úspěšný. Mluvil jsem

s hrabětem, vedoucím komory. Podle propočtů dostane v letošním roce vídeňský dvůr z banskoštiavnických a kremnických státních dolů dva a půl tisíce marek čistého zlata a více než devadesát dva tisíc marek stříbra!“

„Ale to je skoro polovina příjmů dvora!“ vykřikl Max Hell.

„Téměř tři čtvrtiny příjmů z ražení mincí v celém mocnářství pochází z uhersko-slovenských dolů, milý chlapče. Představ si, kdyby se jen část peněz vložila do sestrojení nových strojů, na školy, na výzkum, a to už nemluvím o zlepšení životních podmínek horníků, vždyť z té bídné mzdy se mnozí ani uživit nemohou. Jejich cechovní pokladny organizují pro ženy a děti domácké předení.“

Ignác Kollár hleděl na chladného Mikovínyho jako oča- rovaný. Panebože, nikdy mě nenapadlo, odkud se berou peníze na zbraně, mundúry, střelný prach, měděná děla, koně, povozy.

„Jaké to bohatství pochází ze slovenských krajů, a my si ani neuvědomujeme, co vlastně jsme!“ zvolal Adam. „Jako by národy, celé země mocnářství spaly, uzavřené do své chudoby, a neviděly výzvy nového věku! Jen občas se někdo ozve, zakvílí, zamyslí se, z jakých kořenů vyrostl. Ať už Maďar, Němec, Slovan. Ozve se knihou v latině a vyvolá bouři protestů od ostatních. Jeden se ozve spisem, a tři okolo se urazí. Každý hloubá v dějinách svého kmene a nachází, oč je starobylejší než druhý.“

„Ubohý Samuel Timon, bratr jezuita z Košic, by za Slovák vyhlásil i Jupitera,“ smál se Mikovíny. „Četli jste *Imago antique Hungariae*? Panonie prý vznikla od slovenského slova pán.“

Adam Kollár se zarděl.

„Páter Timon možná v polemické horlivosti přestřelil, ale jeho *Obraz starých Uher* je pro nás uherské Slovákýy neoce- nitelná kniha, pane profesore! Sám pochybuji o Timonově

názoru, že Slováci jsou potomky Kvádů a že byli pod nadvládou Mojžíra a Svatopluka, kteréž si náš lid dodnes uchoval v paměti. Ale sám s pohnutím čtu Timonovy řádky o přínosu Slováků pro uherský stát. Jaké sebevědomí nám dodává! Naši lidé tu nejsou hosty, ale jsou stavitelé společné vlasti. Zde vidím přínos učeného pátera Timona, proto si vážím neznámého odvážlivce ze slovenského rodu s jeho brilantní *Apologií*, proto se skláním před velkou ozdobou Uher, před Matějem Belem, i když je protestant.“

Bencsik, Timon, autor *Apologie*, Bel. Hlavou Ingáce Kollára létala neznámá jména. Do dnešního dne je neslyšel. Přece však vyjadřovala nepokoj, jakého byl náš dragoun každodenně svědkem v různých koncích mocnářství Karla VI. Léta byl svědkem, jak se národy míchají ve velkém měděném kotli. Mluví svou řečí, ale učí se řeči sousedů. Když si náhodou hned nerozumí, pomohou si německým nebo latinským slovem. Všichni to tak dělají. A hlavně vojáci, sesbírání ze všech koutů a z nejbídnějších poměrů. Učí se řeči pánů, aby se udrželi. Jen ve zlosti, při hádce, opilství, při zjevné nespravedlnosti a urážce si voják vzpomene na rodnou řeč. Zvedne se mu v hrudi jakési podivné podvědomí, neslučitelné s jednotnou službou důstojníkovi, plukovníkovi, císaři. Po svém si odplivne a zaláteří, prokleje řeč svého druhu nebo řeč důstojníka. Až když se mu křivda stane pětkrát, desetkrát, začne zevšeobecňovat. Plukovník dal vloni na podzim prohnat uličkou a rákoskami zbit chyceného zběha Branka Lukiče. Chytili ho v rodné vesnici. Ignác Kollár byl v eskortě, která vedla zbitého chorvatského chlapce do basy. Lukič cestou omdlel. Na slavníku ho museli polít vědrem vody, aby se probral. Nevnímal nic, ani vlastní tělo rozbité na krvavé pruhy, jen plival krev a hleny a sténal: „Ten prokletý *německý* pes! Zkurvanej *Němčour!*“ Do smrti bude nenávidět Němce nebo Rakušany. Zajímavé. Přitom jsme ho mlátili všichni.

Chtěl o tom příběhu mluvit, ale nakonec to vzdal. Štiavničtí páni mluvili hodně německy a mohli by se urazit.

„Dáme si ještě džbáněk vína?“

Ignác měl chuť i peníze, ale Adam odmítl.

„V žádném případě. Uctivě děkujeme, pane profesore.“

„Šetříte se na Salamandří průvod, pánové?“

Max Hell se usmál:

„Málem bychom zapomněli. Taková příjemná studentská maškaráda, všichni se na ni těší každý rok. Jen kdyby se nápady tak často neopakovaly.“

„Berete svůj budoucí duchovní stav příliš vážně, pánové. Jste ještě mladí a neměli byste zavírat oči před radostmi světa.“

Ignác Kollár nadšeně přisvědčil. Jen oba pobledlí studenti se zatvářili kysele.

Potom se Adam naklonil k bratrovi a pošeptal mu:

„Pojď, bratříčku. Musíme si ještě pořádně popovídat.“

Na úzkých dřevěných schodech je zarazil ostrý vzduch. Nebe bylo plné hvězd. Maximilian Hell si protřel oči a zvedl hlavu.

„Vidím, že dnes nebudu spát,“ zamumlal. „Čeká mě Cassiopeia.“

„Max má doma dalekohled. Chtěl bys vidět zblízka hvězdy?“

„Moc rád.“

„Zítřka k tobě přijdeme, Maxi.“

„Doufejme, že nebude pod mrakem. Zůstávejte s Pánem Bohem, pánové.“

*

V tvých unavených očích jsem viděl otázku, Ignáci. Nepoložil jsi ji při důležitých a milých rozhovorech, jaké jsou souzené jen bratrům, spojeným vinou odchodu a útržky dětství. Potichu jsme si povídali nad ztichlým zlatým městem. Byl jsi opojen zvukem rodné řeči, po pár slovech jsem ti vrátil její

měkkost. Získal jsi zpěvavý přízvuk, tvůj jazyk našel dávné mezery a nepopsané sklony ve vlastních ústech. Sám jsi začal mluvit, aby ses slyšel, nejkrásnější odměna neznámému bohu národů. Vychutnávali jsme svou rodnou řeč jako nejlahodnější víno, převalovali jsme ji v ústech a vydechovali její půvab, objevovali její pradávné zákony, vymodelované tisícerými ústy, vybroušené ostrými jazyky. Obsah našich rozhovorů jako by se vytratil, zastínila jej forma. Ve chvíli, kdy se nám zdálo, že jen posloucháme, uslyšeli jsme zdáli hlasy rodičů. Úsečný, vysoký hlas matky, otcův tahavý, zastřený hlas. Báli jsme se mlčení vzpomínek, abychom neztratili vnitřní rytmus společného mládí a nezahnali rodnou Terchovskou dolinu do mlhy, kde živé už nikdo nepotká. Návrat vysvobozený řečí, ale oba víme, že se nikdy nevrátíme.

Teď ti zčásti odpovím na nevyřčenou otázku, můj moudrý starší bratře. Od chvíle, kdy ses dozvěděl, že jsem v Tovaryšstvu Ježíšově, spadl mezi nás neviditelný závěs. Tkal ho tvůj strach (nerad bych ho nazval úctou) z nepoznaného stavu, který byl podle tebe souzený vždy jen lidem daleko od nás. Tkaly ho tvé zkušenosti ze života, kde se neplýtvá lichotivými přívlastky při označování řádu, ve kterém jsem společně s Maximilianem novicem. Tkala ho pochybnost, zda tvůj bratr z chudobné slovenské Terchové, tak zvláště proslavené zbojníkem (náš otec ho viděl viset popraveného za žebro), bude schopný a hodný být v intimních službách vyšších sil. A ještě tu je tvůj přirozený odpor k mému vzestupu, protože jsi o mnoho starší a zkušenější. Jsi voják, což znamená, že jsi do jisté míry i pomocníkem Božím, protože komu jinému je dáno právo beztrestně rozhodovat o životě a smrti jiných lidí než právě vojákům? Již od dob starověké Sparty a Alexandra Velikého až po vojáky prince Evžena uplatňujete toto své právo a do dnešního dne vás nesoudila ani neodsoudila žádná pozemská moc. Soudí vás sama náhodná Smrt, naše velká

a blažená paní, záruka veškeré spravedlnosti, naše půvabná družka, zdomácnělá v nových barokních a rokokových chrámech a klášterních chodbách.

Především ti musím vysvětlit, že můj současný stav a cesta, po které jsem vykročil, je jen určitým důsledkem našeho původního útěku, našeho počátečního rozhodnutí. Dokonce ti otevřeně řeknu: tvůj odchod z domova mi dal příklad a naznačil řešení. Ignáci, dal ses bez velkých nářků naverbovat a s úsměvem jsi vstoupil do jistě nelehkého dobrodružství válek osmnáctého století. Tím, že ses připoutal k širšímu společenství, ses osvobodil. Věř, že ani já jsem nekonal odlišně. Oba jsme ze zoufalství opustili rodné hnízdo a vědomě jsme místo poddanství Thurzovcům zvolili poddanství mnohem širší, které nás přivede na úpatí hor, po nichž toužíme, protože v nás ještě nevymřela lidská příčinnost.

V našem století chodí po vesnicích a městečkách dvojací verbovníci. Jedni hledají nové pěšáky, granátníky, vozataje, kavaleristy, dragouny, švališery, husary nebo hulány. Kandidáti musí být zdraví a musí mít požadovanou výšku. Chodí i druzí verbovníci po vesnicích, osadách a samotách. Dívají se po krátkozrakých, tichých, zajímají je i mrňousové a nevhodní pro vojenskou službu. Poptávají se pana faráře, kaplana (zároveň učitele) a na jejich doporučení verbuji i jiné. A noví hoši bystré mysli nebudou oporou císařské armády, nebudou mávat meči, střílet z kanonů, ale jejich úkolem bude útočit na lidskou mysl. Budou muset brát do zajetí ne těla, ale duše. Verbíři Tovaryšstva jsou po celém světě, až daleko v Číně a Indii. Pro ně není víra strašidlem starých bab, ale příležitostí k dobytí celého světa. Jestli to nevíš, zakladatelem Tovaryšstva byl voják a šlechtic, i ty máš po něm své jméno. Ve stanovách Tovaryšstva je vojenská disciplína a dokonalá poslušnost. Pravda, od založení uběhla dvě staletí a společnost už dávno není vzorem dokonalé cnosti, ale je silná, vlivná,

nabízí své bohatství každému, kdo se nebojí jít za poznáním. Bratříčku, ať tě ode dnešního dne nijak nepřekvapuje, že snazivý Maximilian Hell, milovník astronomie a fyziky, je jakoby jen náhodou jezuitou, tak jako jsou jezuity mnozí stavitelé, matematici, lékaři (neřeknu, jsou mezi nimi i teologové, jakoby náhodou, aby se neřeklo), a tak jsem jezuitou i já. Ře-hole je dnes tak volná a disponuje tak nezměrným majetkem, školami, kolejemi, univerzitami, že by bylo nerozumné těchto možností nevyužít. V podstatě řečeno ani jinou možnost nemá. Víš dobře, v jaké bídě jsou naši protestantští přátelé a výjimky mezi nimi, jako je už vzpomínaný Matěj Bel, si musí těžce vydobývat právo na poznání v našem mocnářství. U nás v Uhrách je chráněna alespoň některé stavovské svobody, vybojované v rákócziovských povstáních.

Tak, tak, bratře. Loví nás jako ryby, prohlížejí naše čisté řeky a zurčící potoky, házejí sítě do našich jezer, vědí, že jsme napájeni z nebetyčných hor. Hlídnají, kdy kdo z nás vyskočí nad hladinu, aby získal trochu vzduchu za živoření pod hlubokou vodou a kameny nelidské bídy a poddanství. Hop, a už jsi v síti! A jsi rád, že tě chytili. Přenesou tě do jiných vod, vykrmí a ve stříbrem lemovaných nádržkách tě doslova rozvezou po celém světě. Už nikdy před námi nebudou zavřené zlatobílé dvoukřídlé dveře, ornamenty zdobené tepané brány, anglické a francouzské parky, mramorové síně ani bazény s labutěmi. Montesquieu (volně ho čteme jen my, jezuité) kdysi napsal, že povahu našich králů nelze poznat, pokud nepřekonají dvě těžké zkoušky: milenku a zpovědníka. Oba se snaží získat jeho ducha a boj je tvrdý. A ty víš, že mnozí královští zpovědníci jsou jezuité.

Ne, Ignáci, nechci být zpovědníkem žádného krále, nedoufám ani ve snách, že bych se dostal blízko k trůnům. Stačilo mi mládí a pocítená vůně poznání. Vytrvale se k němu přibližuji. Doufám, že se nemýlím, když řeknu, že jsem ucítil

i jeho první plody. Bratře můj, prošel jsi kus světa a kdoví kam tě za měsíc zavolají, do jakého kouta Evropy tě odvedí. Vládu habsburského rodu je třeba bránit od belgického Nizozemí a nejkrásnějších měst Itálie až po vysněnou Prahu a tobě známý Banát. Obcujeme i bojujeme s křesťanskými národy Evropy, ale i s muslimy. Potkáváš Turka, Araba, Arména i Řeka. Nebo nebudeš vděčný tomu, kdo tě naučí rozumět řeči řeckého obchodníka, perského vyslance? Existuje větší rozkoš než zvládnout vnitřní stavbu řeči, kterou jsi do dnešního dne neznal? Je to víc než umění anatomie. Jazykověda je skalpelem pro anatomii duše. Je uměním navigace ducha, zkoumáním zvláštních plachet a kosatek, které ženou dopředu velkou plachetnici lidského myšlení!

Milý Ignáci, knihy mě už nakazily. Očarovaly mě. Podobně jako možná tebe tajemství závěrů na puškách a pistolích a jejich různé druhy. Dočetl jsem se o francouzském a španělském křesadlovém zámku, ale i o tom, jak je třeba udržovat prach. To vše je umění, které možná nadchlo tebe. I pochody do jiných zemí, dobývání bohatých měst nebo krásných žen, fascinující blízkost smrti. Ignáci, já jsem zajatcem knih, okusil jsem jejich sladkost, omamuje mě vůně tiskařské černě a opylovává mě prach nelistovaných stran. Ochutnal jsem sladkost světa, který se skrývá na stránkách knih. Všichni jsme posedlí nejen Bohem, ale Hellovci i přečerpávacími stroji, Mikovíny mapami a soustavou vodních nádrží okolo Štiavnice, páter Perger stavitelstvím. Vsadím se, že do deseti let postaví na nejbližším holém kopci nad Banskou Štiavnicí takovou kalvárii, že budou slzy ronit společně horničtí páni i hornické ženušky. Nás už odnikud nevyženou, Ignáci. Ze mě zpocený otrok nemilosrdné pudy už nebude. Přísahám v této ostré štiavnické noci, kdy nám svěží povětrí štiavnických hor plní plíce a čistí hlavy, že se už nezastavím. Půjdu dál. Zlomím odpor své lebky, bez cvičení náchylné k přirozené

lenosti, vtluču do sebe stovky stránek, jen abych se dostal dál. Mám slíbeno, že budu moci studovat na univerzitě v Trnavě, a kdoví, možná zakotvím až v cizině. Znají mě všichni důležité tohoto světa. Chodí si nás prohlížet, nás zakřiknuté chlapce ze všech koutů mocnářství, kochají se, co z nás vchovali. Už jsem se stačil vycvičit. Víím, kdy mám být pevný a zpřímá se dívat přicházejícímu do očí. Už víím, že někdy není účelné se krčit a bát. Je třeba zpřímá se dívat, i kdyby to byl sám hrabě Imrich Esterházy, ostříhomský primas. Když se mu zalíbíš, dá ti vlastní zlatý řetěz s diamantem. (Takové o něm jdou pověsti. Pokud nadměrné bohatství nezabije ušlechtilost člověka, dovede ho ke skutkům užitečným pro každého a stane se nedostižným v dobrotě.) Víím, kdy mám sklopit zrak, přiznat pevným hlasem nepoznanou vinu, vyslovit větu lítosti a dát zazářit skromné naději nad sebou.

Proto tě neprosím o odpuštění ani se neomlouvám, můj milý bratříčku. Za několik dní nebo týdnů se rozejdeme. Když Bůh dá, budeme se potkávat, i když jdeme každý svou cestou. Budu se modlit, abychom se alespoň po několika letech sešli zdraví tak jako dnes. O jedno tě prosím: dívej se na mě jako na svůj odraz v zrcadle. Vysvobodil ses svým odchodem z domova, vysvobod' se i dalším životem. Nad vodou, vždy nad hladinou, pořád výš. Po deseti letech služby můžeš velet batalionu nebo kumpanii a jednou musíš být i důstojníkem. Už není před námi zamčených dveří, když jsme jednou vyplavali na hladinu. Budeš-li se bát, brány se před tebou uzavrou a klesneš na dno. Bratře, nauč se myslet, i když ti bude nejhůř. Přepíše ti věty, které u sebe nosím ve dne v noci. Napsal je francouzský spisovatel před necelými sto roky:

Člověk je jen rákos, v přírodě nejkřehčí, ale myslící rákos. Není třeba, aby se celý vesmír vyzbrojil, když ho chce rozbit: stačí mlha, kapka vody, aby ho zničily. Ale kdyby ho

celý vesmír rozbíjel, člověk i tak je šlechetnější než síla, jež ho rozbíjí, protože člověk ví, že umírá, a pozná převahu vesmíru nad sebou. Vesmír o tom však neví nic...
(Pascal, *Myšlenky*, 264)

Ignác Kollár však usnul. Neviděl francouzské, latinské a slovenské věty, hlavu měl zvrácenou na slaměném lůžku, ústa bezvládně otevřená a vypadal jako mrtvý. Jen když mu bratr Adam zvedl ruku z podlahy, trhl sebou a začal chrápat.

Adam povzdychl a položil pero. Potichu se svlékl a přivřel okenici.

*

Jaro roku 1740 se v Evropě jaksi opozdilo. Znepokojilo to chalupy, protože zásoby na zimu zmizely a panské sýpky se spěšně zavíraly. Obyvatelé zámků se zbytečně nevzrušovali. Ve zdobených kachlových kamnech se muselo topit o měsíc déle. Zůstalo více času na prodloužený masopust, divadelní představení a vysedávání u oken s knihou v ruce.

Studený duben neznepokojil ani majitele zámku Rheinsberg u brandenburských jezer. Modrýma, krátkozrakýma očima hleděl z okna na vodní hladinu před zámkem, díval se, jak severák bičuje rákosí na druhém břehu a jak se mezi sehnutými vrkami motají sedláci. Nebo jsou to měšťané? Zdá se, že mají na hlavách klobouky.

Zámek Rheinsberg považovali někteří za půvabný a brandenbursko-pruský princ do něj byl zamilovaný. Trávil zde nejkrásnější roky mladého života. Jednopatrová dvoukřídla budova má nároží zakončená dvěma romantickými věžemi. Obě křídla chrání před větry nádvoří, které je odvážně ukončeno balustrádou se sloupořadím. Po balustrádě ve výšce prvního poschodí běží zábradlí a spojuje obě křídla. Kolonádu zdobí schody a vázy. Elegantní schody překlenuly úroveň nádvoří

od níže položeného vnějšího terénu. Před zámkem je kruhová nádrž s fontánou, pečlivě udržované trávníky, za nimiž se třpytí voda. Rovnou ze zámku může panstvo nastupovat do lodiček a poslouchat šplouchání vesel.

Zdáli je zámek Rheinsberg ještě půvabnější. Jako by bezstarostně plul po nehybné hladině a s ním i kus městečka Rheinsbergu s nizoučkým nábřežím, které po obou stranách uzavírají mohutné duby. Korunní princ si zamiloval dílo smělého stavitele Knobelsdorffa, což nebylo bez významu vzhledem k budoucnosti mladého přítele, stejně jako pro budoucnost Berlína a Postupimi, sídel braniborsko-pruských vládců.

Korunní princ Fridrich trávil v Rheinsbergu už čtvrté jaro. Otec mu daroval zámeček, vzdálený asi sedmdesát mil na sever od Berlína, aby se sem uchýlil se svou manželkou, princeznou z Braunschweigu. Princ se vzepřel podobně jako kdysi. Celý Berlín a Postupim klevetily jen o tom, jak se princ vyjádřil, že jestli ho otec přinutí, aby se oženil, nežádoucí princeznu vyžene. Nechci mít za manželku žádnou husu, napsal prý svému příteli Grumbkowovi. Raději umřu, než bych se oženil proti své vůli.

Fridrich samozřejmě nezemřel, oženil se s ní a jako boletné dostal zámek. Měl už za sebou strašnou zkušenost s brutálním otcem. Berlíňané se Fridrichovi nedivili. Měli také své zkušenosti s vypaseným králem z Boží milosti, Fridrichem Vilémem I. Zatvrzelý kalvinista tučně brunátné tváře měl jedinou a nejlepší zábavu: trávil večery v nevětraných místnostech mezi drsnými veliteli berlínské posádky a královskými granátníky, poslouchal sprosté vtipy, všichni ostošest bafali z fajfek a řehtali se. Byl to proslavený „tabákový parlament“ pruského krále, kam nepovolání neměli přístup.

Pro korunního prince Fridricha, jemného flétnistu a nadšeného milovníka literatury, byl Rheinsberg oázou radosti,

kde necítil drsnou ruku Fridricha Viléma. V jednom svůj slib otci splnil: na svou manželku, kterou si vzal z donucení, se jednoduše vykašlal, nechal ji, aby si žila vlastním životem, a sám se v Rheinsbergu obklopil přáteli. Divné byly poměry na dvoře pruského krále ve srovnání s rodinnou pohodou, jaká vládla ve Vídni u dobrosrdečného Karla VI., kde císař hrával se svými dcerami na klavír, vodil je na lovy a zpíval s nimi své vlastní operní árie.

Bylo veřejným tajemstvím, že děti pruského krále hluboce pohrdají svým otcem. Fridrich fanaticky miloval svou sestru Vilemínu, oba sourozenci si navzájem dodávali odvalu ve stínu despotického otce. Když otec přinutil také Vilemínu vdát se proti její vůli, putovaly z Bavorska do Rheinsbergu a zpět předlouhé francouzské dopisy, v nichž si sestra s bratrem svěřovali nejtajnější tužby, diskutovali o nových knihách, o existenci Boží, o lásce. O otci psali jen s obavami nebo s pohrdáním. Fridrich nijak neskrýval svou nenávist a všichni věděli proč. Byl však bezmocný. Zůstalo mu jen blouznění. Prozatím.

Už dvakrát byl starý braniborsko-pruský vládce blízko smrti, ale uzdravil se. Teď od listopadu opět stůně, nařiká na koliku, hemoroidy, svíjí se v žaludečních křečích a má záživací potíže. Schwerin, Hacke, Derschau, důstojníci berlínské posádky, celý „tabákový parlament“, trpí s králem. Trápí je nejistota, co bude dál, dohadují se, jak přelstít následníka trůnu, zasněného flétnistu.

Připravují se? Fridrich hledí každé ráno na hladinu jezera Grinerick, pozoruje, jak voda mění svou barvu. Přišly dny, kdy voda zmodrala, nad nížinou se objevilo jarní slunce.

Korunní princ se také připravuje. V nedobrovolném zajetí v Kostříně měl dost času seznámit se s fungováním správy v braniborském markrabství, seznámil se s úředníky a vojáky z Pomořanska i z Východního Pruska. Braniborsko-pruský stát je malý, jsou to dva flíčky na mapě střední Evropy okolo

Berlína, Štětína a Královce, oddělené od sebe územím Polského království. Asi tak dva miliony poddaných, většinou sedláků na nedozírných lánech statků a velkostatků. Zbytek jsou močály, komáři a borové lesy. Braniborsko-Prusko nemá větší rozlohu než Čechy a Morava. Rusko, Francie, Rakousko, ba i Polsko jsou rozlohou i významem evropské mocnosti prvního řádu.

A přece i přes despotismus Fridricha Viléma (anebo právě díky němu) je Prusko spořádaný státec. Má jednu z nejlépe vycvičených armád, důstojníci se učili u Rakušanů. Mladý korunní princ měl možnost učit se u Evžena Savojského a zapamatoval si věci, které později sám použije. Pruský stát má v pořádku finance, protože spořivý král si nestaví honosné paláce, nerozhazuje peníze za drahé milenky (lehko si nachází povolné ženy, dává si je přivést z berlínské ulice), „tabákový parlament“ ho stojí jen tabák a pivo. Co chybí braniborsko-pruskému království, je náznak svobody a ducha. Angličtí, francouzští a rakouští vyslanci píšou s posměchem z Berlína, že celé království i s hlavním městem jim připadá jako nechutná kasárna.

Osmadvacetiletý korunní princ ví o stavu svého budoucího léna. Třebaže ho otec izoluje v Rheinsbergu a nepovoluje mu míchat se do státních záležitostí, Fridrich se pilně učí.

Do polovičního vyhnanství na zámku přizve šestatřicetiletého hugenota Karla Etienna Jordana. Zaměstná ho jako knihovníka a lektora, vlastně předčítače z knih. Z jakých? Především ze spisů německého matematika a osvícence Christiana Wolffa, rodáka z Vratislavi, obdivovatele Leibnize. Wolffův spis *Myšlenky o Bohu, o světě a lidské duši* přinutí korunního prince zamýšlet se nad základními otázkami filozofie a vzbudí jeho zájem. Pravdaže, nejdříve musí někdo přeložit Wolffovu německou knihu do francouzštiny, protože pruský korunní princ Fridrich umí německy jen několik

málo nejnutenějších povelů pro sluhy a komorníky. O překlad požádá svého přítele, saského vyslance Jana Suhma.

Ve velkém salonu, pod stropem s půvabnými freskami přítele Antoina Pesna, které znázorňují bohyni lásky, jak odzbrojuje boha Marse, pod zkoumavým pohledem rodičovských portrétů, si dává Fridrich předčítat Wolffovy myšlenky tak rozdílné od puritánské umíněnosti otce.

Wolffem to však jen začíná. Exkazatel hugenotů, monsieur Jordan, pán jedné věže na Rheinsbergu, kde má Fridrich knihovnu, nezapomíná doplňovat regály novými díly svých rodáků. Jsou tu knihy barona Montesquieua, ale i spisy pana François-Marie Aroueta, který se všude podepisuje jako monsieur Voltaire. Nesnášenlivý syn pařížského notáře vzrušuje evropské salony už víc než patnáct roků. Pro pruského prince je každý Voltairův řádek vzrušujícím pohlazením, rozechvívá jeho sklon k ironii, vyvolává příjemné chvění, je vzdáleným dotekem nesnášenlivosti. Není v Evropě člověka, který by zpochybnil i zdánlivě nejneotřesitelnější zásady, jako to udělal Voltaire ve spisech i v životě. Jak osvobozující je pro mladého prince číst Voltaira. Mladého prince ještě jako sedmnáctiletého vlastní otec denně zasypával ve své pracovně urážkami, často i surovými ranami, fackoval ho a zacházel s ním hůř, mnohem hůř než s koňmi z královských stájí. „Jsem strašlivě zoufalý,“ psal jednou Fridrich své matce. „Král docela zapomíná, že jsem jeho syn. Dnes ráno jsem přišel do jeho pokoje jako obvykle. Jen co mě otec uviděl, vyskočil, popadl mě za límec a zasypal mě sprškou surových ran... Pokoušel jsem se krýt, ale byl rozzuřený, docela bez sebe. Jsem na pokraji zoufalství.“

Oč svobodnější je pan Voltaire. Odseděl si rok v Bastile, přece však měl už v následujícím roce premiéru své hry. Zmlátí ho lokajové pana Rohana, ale nezlomí. Uteče do Anglie, na ostrov svobody. Tam napíše *Filozofické listy*, s pekelnou ironií

a krásnou francouzštinou vmete despotické Evropě do tváře všechno to zlé, co má starý kontinent. Nakonec se Voltaire vrátí do Paříže a dočká se triumfální premiéry *Zairy*. *Zaira*, to je drama! V lechtivém prostředí jeruzalémského harému v dobách křížáckých tažení bojuje nádherná Zaira o své štěstí a nakonec dožene i krutého sultána Orosmana k sebevraždě. Zatímco dámy vzdychají nad svalnatým sultánem a nad jemnými zajatými francouzskými rytíři a páni zkoumají těla Zairy a Fatimy v průsvitných mušelínech, Voltaire se v postranní lóži usmívá. Kdo si všimne věty sultána Orosmana na konci třetího dějství: „Na západě běhny panují nad králi. Jen ať to zkusí u nás! To by uviděly!“? Nerozzlobí se francouzský král a jeho milenka? To je odvaha, princ Fridrichu, takové věty veřejně posílat králi!

Ve Versailles ho pomluví, ale Voltaire vyvázne se zdravou kůží. Je to aférista a neškodný blázen. Podávají si ho v salonech jako ošklivou panenku s vyjevenou tváří. Nejprve v konverzaci, potom i v posteli. Když mu hrozí nebezpečí z královského dvora, ukryje ho milenka, paní Emilie du Châtelet, přímo na panství svého manžela v Lotrinsku. V zámku Cirey tak spolu spávají téměř denně na očích markýze. S jeho vědomím. Tak se markýz alespoň dostane do dějin francouzské literatury.

„Co ještě víme o Voltairovi, milý Jordane?“ směje se korunní princ Fridrich, ale v duchu Voltairovi závidí: Svoboda. *Liberté*.

„Pořád se hádá s markýzou du Châtelet, aby se zase za chvíli usmířili.“

„Nymfa se bouří?“ pochichtává se Fridrich. „Žárlí na mě? Říkám vám, Jordane, jednou jí toho jejího boha odvábíme a ten čas se přibližuje.“

„Cestují spolu. Strávili pár dní v Paříži a několik týdnů v Bruselu. Tam připravili Voltairovi větší ovace než panu Rousseauovi.“

„U mě bude mít ještě větší ovace. Až přijde čas. Taková hanba. Oficiální Francie odmítá autora *Základů Newtonovy fyziky*. Pan Voltaire se už tímto spisem zapsal mezi nesmrtelné. Marně ho odmítá Akademie věd i Sorbonna.“

„Dosud vědělo o Newtonovi jen několik vědců. Od vydání Voltairovy knihy si slabikuje Newtonovo jméno celá Paříž, a tím i celý svět.“

„Voltaire je génius a současně ďábel,“ povzdychl si korunní princ. „Je načase, abych ho poznal osobně. Mimochodem, poslali jsme markýze du Châtelet jantarový kalamář s veršíkem?“

„Vše je v pořádku, Výsosti. Nymfa si uložila dar ve žluté pracovně.“

Fridrich usedl k mramorovému stolku, na němž byl tenký spisek. *Voltairomanie*.

„Vaše Výsost je asi prvním čtenářem tohoto pamfletu.“

Fridrich otevřel knížečku.

„Skvělé. Tolik roztomilých špinavostí o našem Voltairovi. Umím si představit, jaký skandál vypukl v hnízdečku boha a nymfy v Cirey.“

„Markýza Desfontainův hanopis před panem Voltaiрем skrývala, protože byl nemocný.“

„A přitom Voltaire ukrýval pamflet před nymfou! Zábavné. Nakonec oba onemocněli. Půvabné podlosti. Kdyby mi jen pomohly, aby milý Voltaire ztratil nervy a opustil kvůli mně nymfu. Věru, Theokrita, který nás podrobně informuje o pařížských pomluvách, se hned tak nevzdáme. Ani kvůli paní du Châtelet. Milý Jordane, baví mě pozorovat ty lidské špinavosti. Povznášejí mě.“

„Říká se, že abbé Desfontaines měl při psaní hanopisu společníka.“

„Kdo to může být?“

„Pan Rousseau.“

Fridrich se rozesmál.

„Pan Rousseau je nepoučitelny. Už jednou napsal našemu milému Voltairovi, že jeho *óda není dost podařená, aby vedla k usmíření*. Půvabně se urážejí, tihle naši Francouzi. Právě proto je miluji. Nepůjdeme večerět, milý Jordane?“

Princ dal prostříit ve svém saloně. Mihotavé světlo svíček ozařovalo tučnou tvář jeho otce. Od listopadu stůně a brzy zemře, princ o tom byl přesvědčený. Přestal se dívat na portrét a natáhl se po chřestu.

„Je tu i Algarotti?“

Přišel i Algarotti. Veselý a rozkývaný. Je mu tolik let jako Fridrichovi. Syn bohatého benátského obchodníka, jeden z těch příjemných mladých mužů, kterými se princ v Rheinsbergu obklopoval. Poznal ho před rokem, když se Ital vracel s lordem Baltimorem z Petrohradu do Anglie. Algarotti je výřečný a vtípný, věnuje se i literatuře jako každý v našem osvíceném století. Sepsal traktát o opeře, v němž jí přisoudil morální poslání. Po studiích v Boloni první knížka básní, potom trochu Paříž, setkání s Voltairem, s markýzou a tak dále. Jeden z těch, kteří chtějí osvitit Evropu po svém.

„Algarotti jí jen pečené bažanty... Dej si, příteli. Zasloužíš si nejlepší kousky. *Newtonianismo per le dame* tě vyčerpá. Dobrotivý Apollone, už ten krásný název,“ poškleboval se korunní princ a nalil si burgundskou omáčku na kraj talíře. „Newtonismus pro dámy. Kteroupak dámu vyučuješ po večerech, Algarotti?“

„Jsem vám věrný, Výsosti. Jsme přece poustevníci z Rheinsbergu nebo ne?“

Fridrich si uštípl kousek bažantího stehýnka, ale znechuceně je odložil.

„Přijdeš o hlavu, jestli mě zklameš. Nebo tě pošleme do Goltzova pluku. Co říkáte, páni důstojníci?“

Chasôt, Wylich, Buddenbrock a ostatní na druhém konci stolu se zasmáli. Byli to všechno mladí poručíci a kapitáni. Měli u následníka trůnu nejskvělejší vojnu, jakou si jen možno představit.

Fridrich se znovu naklonil k Italovi.

„Mrzí mě ten cirkus kolem *Anti-Machiavelliho*. Vyšlo tolik různých verzí, až se mi chce plakat.“

„Netrapte se tím, princí, čím víc rozruchu, tím větší literární úspěch.“

„Už jsem ztratil přehled. Voltaire to zpackal s tím knihtiskařem Van Durenem v Amsterdamu. Ten už vydal verze dvě. Která je vlastně ta pravá?“

„To se ptá autor?“ pochechtával se Algarotti.

„Opravdu nevím. Voltaire mi tam vpisoval své myšlenky, což nemůže být na škodu. Jenže kde jsou hranice mého ducha a Voltairova?“

„Takové hranice nejsou!“ vykřikl monsieur Jordan.

„Tuším, že *Anti-Machiavelliho* necháme stáhnout,“ zamumlal Fridrich a zamýšleně si utřel ústa.

Debata o principech vlády pak zabrala zbytek večere. Přítomní ujišťovali prince, že jeho první kniha je důstojným vstupem do literatury. Ba víc. Přímo do dějin. Poprvé vstoupí na trůn muž, který od sebe vědomě odvrhl perfidní názory renesančního politika. Ne Machiavelli, ale *Anti-Machiavelli* bude heslem vládců zítřka. Všech mladých panovníků Evropy.

Poté přešli na zásady rovnosti a na původy vlád. Shodli se na názoru, že božský původ vlády je nesmysl. Vládce teď bude služebníkem svého státu. Miliony ubohých a nesvéprávných lidí je třeba naučit žít. Vychovat z nich občany. My je naučíme žít. My, ti nejmoudřejší, elita tohoto světa.

Nad dveřmi Fridrichova salonu přihlížely v pološeru májového večera skvostné hostině reliéfy Hannibala, Pompeia, Scipiona a Caesara.

Když Fridrich vstal, monsieur Jordan se také urychleně zvedl. Princ však mávl rukou:

„Dnešní procházka odpadá. Předčítat mi bude Algarotti. Vidíte, příteli?“

V ložnici musel Algarotti otevřít okno. Dovnitř se vevalil májový vzduch a vláha od jezera.

„Krásný večer,“ vzdychl Benátčan.

„Myslíš?“

Princ zazvonil na komorníka.

„Svlékni mě,“ rozkázal lámanou němčinou. „Stačí,“ řekl po chvíli. „Neslyšel jsi? Odchod!“

Komorník zmizel.

„Sedneme si na balkon a zahrajeme si na flétnu. Podáš mi ji, Algarotti?“

„S radostí, princí.“

Oba se zasmáli.

„Nebuďme nedočkaví,“ řekl princ. „Májové noci jsou dlouhé. Budeš mi číst z toho divocha Voltaira. Víím, tvá francouzština není nejlepší, ale naučíš se, básníku. Verše se mohou psát jen francouzsky.“

„Ale co na to vaši věrní poddaní, princí? Copak nejsou básníci, kteří píší německy? Kdo zaručí, jestli se za vaší budoucí slavné vlády neobjeví?“

Fridrich překvapeně zvedl hlavu.

„Neměj starost o německé básníky. Jedinou laskavost, kterou jim mohu prokázat, bude skutečnost, že je nechám existovat. Ať se o sebe postarají sami.“

„Jste moudrý, jako král Šalamoun,“ zašeptal Ital.

„To jsi neřekl ty, ale Voltaire. K čertu, kdy mi ho už konečně začneš předčítat? Nalistuj si myšlenky o vládě.“

„Kapitola osmá: *Nastane u nás jednou doba, kdy nějaký pannonník, prozíravější než ostatní, vysvětlí lidem, kteří obdělávají*

půdu, že ten, kdo je proti nim ve výhodě, protože má koně nebo několik koní, lépe řečeno tedy šlechtic, ho smí i zabít, když zaplatí nad jeho hrobem deset dukátů. Deset dukátů je sice dost pro člověka z určité země, ale i ten přijde časem na to, že za mrtvého je to dost málo. Potom se může stát, že lid se začne zúčastňovat na vládě a že anglický a švédský způsob vlády se prosadí i v zemích, odkud není daleko do Turecka.

Není vám zima, Výsosti?“

„Ne, Algarotti. Cítím se výborně. Tato slova by měli slyšet i naši sedláci.“

„Jenže oni, prosím, neumějí francouzsky.“

„Bez poznámek, Algarotti.“

„Ano, prosím. Devátá kapitola: *Amsterodamský občan je člověk. Jen několik zeměpisných stupňů dál je občan tažné zvíře!*“ Algarotti zakašlal.

„Co je, můj milý?“

„Nic, Výsosti. Počkat, nemáme tu mapu? Rád bych věděl, které zeměpisné stupně měl náš milý Voltaire na mysli.“

„A co kdyby myslel třeba Prusko? Mě to neuráží. Ještě ne. A konečně, nemá náš Voltaire pravdu?“

„Má pravdu.“

„Tak čti dál. Římskou desítku.“

„*Všichni lidé se narodili jako sobě rovni, ale marocký občan nemá o existenci této pravdy ani tušení.*“

„Dobré, co?“

„Ano, Výsosti.“

„Myslíš, že se to vztahuje jen na občany v Maroku?“

„Nemyslím, pane.“ Algarottiho tvář úsměvem zkrásněla. „Může to být i občan habsburského mocnářství, polského království i ruského carství.“

„Přihořívá, přihořívá, Algarotti. Už jsi u toho. Jen tak dál. Neboj se, příteli.“

„Mluvíte, Výsosti, o prusko-braniborském občanovi?“

„To jsi řekl ty, Algarotti. Je dobře, že máš kuráž, třebaže jsi nevypil ani moc vína. Nemáš chuť na víno? Ne? Tak si něco zahrajeme.“ Otevřel pouzdro, pomalými pohyby vysvobodil flétnu, prsty přecházel po klapkách, hladil ji prsty po celém povrchu a snažil se nedívat na Itala. „Odlož knihu, moje italská labuti.“ Hlas mu znězněl a pak se začal tiše smát. „Francesco, připrav si nástroj. Zhasni, prosím.“

Francesco Algarotti, rozechvělý, se blížil ke svícnu vedle princova lůžka. Před očima mu plápolala světla voskovic.

Tóny osamělé flétny zněly nad Rheinsbergem jen chvíli. Potom se rozhostilo ticho a vítr přestal čerit hladinu jezera. Všechno znehybnělo v té májové noci, lidi změnila na labutě, na jakousi bílou mramorovou kompozici, jakou ještě nikdo nevytesal.

*

Ať žije král!

„Ať žije náš Fridrich!“

„Přísaháme ti věrnost!“

Tak přece je to pravda. Pod mými okny řvou chlapi z Glasenappova pluku, mám se jim ukázat, chtějí mi složit slib věrnosti. První berlínská posádka? Pane Bože, jestli existuješ, řekni, zda je to možné? Je mrtev, je doopravdy mrtev. Vyskočím z postele, pobíhám po ložnici, nevím, jestli se mám učesat. Vtom vchází Pöllnitz. Jen klid. Mhouřím oči, moc jsem se nevyspal, ještě včera jsem opustil Postupim a vrátil se do Berlína. Nový král má být uprostřed vojáků a svého lidu. Panebože, je to neuvěřitelné. Je mrtev. Ale dřív, než vypustil duši, musel zašeptat, co potom starý generál Bredow nahlas opakoval: „Vzdávám se trůnu ve prospěch svého dobrého syna Fridricha... Oznamte to všem vyslancům a celému světu... Ve prospěch svého *dobrého* syna Fridricha.“ A potom sténal:

„Marnost nad marnost... Modlete se za mě, doufám v Spasitele.“ Žádal, aby mu dali zrcadlo, zkoumal svou skvrnami pokrytou tvář a ten odporný Pitsch, doktor postupimských obrů, mu přitom měřil puls. Stařec se jen ptá: „Řekni, do kdy to potrvá? Už asi dlouho ne. Nežvaň, do kdy?“ A Pitsch se potí a koktá: „Puls je dobrý.“ Doktor Eller mi však už naznačuje, abych odvedl matku. S radostí opouštím nedýchateľný vzduch ložnice, v níž za chvíli otec skončil. Namouduši, je to odporná hříčka přírody, když má mladý muž získat svou životní šanci za cenu sténání a křečí umírajícího otce. Skoro jsem ho litoval. Včera odpoledne jsem v pracovně našel na batistu mé postele nepatrnou vlhkou skvrnku. Snad to byla slza. Neuvěřitelná konzistence z těla jeho „dobrého syna“.

Pozor, vchází ke mně Pöllnitz. Včera v poledne, při tom postupimském velkoumírání, byl s Podewilsem svědkem abdikace našeho slavného starého krále: „Vy všichni buďte oddaní mému synovi, jako jste byli oddaní mně.“ Děkuji pěkně, papá. Ale zní to dobře. Chudák stařík, muselo ho to pořádně zmáčknot, když vypustil z úst taková slova. Je mrtev. Už půl dne je mrtev. Konečně jsme se všichni vyspali! I ti v Postupimí i já v královském paláci tady ve středu Berlína (dopis Voltairovi: *Z Berlína udělám nové Athény*). Proč dole tolik vykřikují? To mají takovou radost, že jsem se stal králem? Pöllnitz je už vedle mě. Slyším svůj zastřený hlas:

„Tyhle ovace mi připomínají, koho jsem ztratil.“

Nato Pöllnitz, s tváří jako maska:

„Hodně trpěl, chudák, ale teď už má pokoj.“

Co na to mám říct? Odhodlávám se obrátit a vystrčit hlavu z okna. Bez paruky, jen tak, vlasy rozčuchané. Darebáci, tak tady je váš král. Řev mladých chlapců. Kolik mladých hochů mám teď v Prusku? Roztřesená, dychtivá, zpcená, mladá chlapecká těla. Ještě přetrpět pohřeb, truchlivě skloněná hlava, přimhouřené oči, každý ví, že jsem krátkozraký. Sluhové

v Postupimi se teď jistě namáhají s těžkým tělem a pokoušejí se navléknout na starého pána parádní uniformu, jak si to ještě před týdnem přál. V pohřebním průvodu chce mít své obry, postupimské granátníky, tři čestné salvy (dobře odpálit, neodflinknout!), vojenská kapela má kvílet *O Haupt voll Blut und Wunden...* Hlavo, plná krve a ran. Perfektní kalvínsko-kuřácký pohřeb, dojemný svým nevkusem. Má ho mít. Každý rozhovor se mnou od pondělka až do včerejška nezapomněl přerušit a s mumláním se obracel ke generálům: „Jsem nešťasten, že po sobě zanechávám takového syna.“ Vzápětí si mumlal modlitby a pokřikoval na nás, kteří jsme stáli okolo, abychom se za něho také modlili. I na mě.

Někdo mě obléká a já se stále nemohu vzpamatovat. Žádám komorníka, aby mě štípl, zda nesním. Pöllnitz musí otevřít všechna okna, abych slyšel ranní Berlín, který se na popud Glasenappova pluku zastavuje, začíná jásat a dýchá volně jako já. Poprvé cítím jakési pouto mezi mnou a lidem, který od včerejší druhé hodiny odpolední mohu nazývat *svým* lidem. Jako by mi naděje stovek, tisíců Berličanů (sídelní město Berlín, sto deset tisíc obyvatel, z toho čtvrtina žen a vdov, dále deset tisíc služek a třicet tisíc vojáků posádky, zbytek svobodní muži) vlila v té chvíli novou energii rozradostněných tváří na počátku léta. Už bych měl pronést proklamaci: Naší vůlí... ne. Naší společnou vůlí. Ne. Naší starostí bude... rozšiřovat... Co rozšiřovat? Zvětšovat blahobyť vlasti a všech jejích poddaných. Ne poddaných, občanů. Ještě protpřet ten pohřeb. Je doopravdy mrtev, Berlín o tom svědčí. Pane Bože, asi opravdu existuješ, zeptáme se na to Voltaira. A ještě žil a musel vyslovit: *svého dobrého syna*.

Když mě po útěku dal do Berlína přivést eskortou tři strážců s nasazenými bodáky a má sestra Vilemína mu chtěla políbit ruku a hovořit s ním, dal jí takovou facku, že upadla

na zem a omdlela. Dvorní dámy ji křísily. Dozvěděl jsem se o tom v pevnostní věznici v Kostříně. Bez nábytku, bez lůžka, oběd v ceně šesti grošů, večeře za čtyři groše (podrobné instrukce Jeho Veličenstva), celu mu otvírat jen ráno a v poledne, ne déle než na čtyři minuty. Světlo zvenku zhasnout večer v sedm. Žádná flétna, žádné knihy, jen Lutherova bible a zpěvník. Krásné mládí korunního prince. Necelých deset let od mého uvěznění, a už je mrtev. Utekl jsem v osmnácti, s věrnými pomocníky, čtyři jsme běželi k Rýnu, prodírali jsme se k francouzským hranicím. Snili jsme o Paříži a Londýně. Když nás otcovi drábi chytli, přišel se na nás osobně podívat. Brunátná tvář, pamatuji si na skvrnu, jak se mu po bradě z široce otevřených úst lilo pivo ze džbánu, když si přihýbal. Vytasil meč a vyřtil se na mě. Cítil jsem jen pivo a zvědavě jsem si prohlížel šilence přede mnou, tak tohle je náš král, a co víc, můj otec. „Sire, dosekejte mě k smrti, ale šetřte si syna,“ chroptí starý generál Mosel, velitel Weselu. Stařec mi zachránil život. Odevzdali nás vojenským prokurátorům. Evropská senzace. Pruský král vydal korunního prince vojenské prokuratuře pro zločin dezerce. Ještě po tolika letech se mi z toho zvedá žaludek.

Vzápětí se pokouším usmát, chytá mě zvláštní křeč, přerůstá mě, nervy mě neposlouchají, do hrdla se mi tlačí deset let („dav se zvětšuje, Výsosti, měl byste se jim tam venku ukázat“), pláču a nikdo netuší, že až teď vidím Katteho. Měl by tolik let jako já. Milovaný Katte. Ten netvor ho dal převést z Berlína do Kostřína v neděli večer. Byli jsme celou noc pod jednou střešou a nevěděli jsme o sobě. V pondělí ráno, přestože byl listopad, se na chvíli ukázalo slunce: přivlekli mě do světnice v přízemí a na nádvoří jsem uviděl postavené popraviště. V devět hodin otevírání a zavírání bran, klíče, řetězy, všechny ty rekvizity, vidím Katteho, podpírají ho dva kaplani. To už křičím a vrhám se před velitele pevnosti, ve

jménu Božím, žádám vás, zastavte popravu, dokud nenapíšu králi! A ti proklatí idioti, prezident tribunálu a velitel, stojí beze slova, nic neslyší. Katte má na sobě hnědou vězeňskou kutnu, právě tak jako já. Potom mě uviděl v okně. Ne, poručík Katte, můj drahý přítel Katte mi nikdy neodpustí. (*Pardonnez-moi, mon cher Katte!* křičí na něho princ z okna. *La mort est douce pour un si aimable Prince.*) Katteho odvádějí na popraviště a já se proberu až v cele, kde mě strážce křísí ze mdlob. Můj drahý otec. Je mrtvý. (Byl to osobní příkaz Fridricha Viléma I.: „Musí vidět Katteho umírat.“ Mrtvé tělo leží na dvoře zámku po celý den. V noci ho hodili do společného hrobu.)

Pak byla řada na mně. Jako podplukovníka mě dal odsoudit za dezerci k trestu smrti. (Z členů vojenského tribunálu se dva generálmajoři odvážili hlasovat proti.) Mám na sobě zase hnědý vězeňský rubáš. Za můj život orodují všichni královi rádci: starý Dessauer, Grumbkow, Seckendorff. „Vaše Veličenstvo, Fridrich není jen podplukovník, ale korunní princ a váš syn!“ Starý Buddenbrock: „Když chce Vaše Veličenstvo krev, vezměte si mou. Tu druhou krev nikdy nedostanete, dokud jsem schopen mluvit,“ a rozepíná si vestu. Hraje se divadlo o můj život, pánové. Nářky matky, sestry, bratra nejsou hodny povšimnutí. Intervenuje celá Evropa: Švédsko, Holandsko, císař Karel VI. z Vídně prosí pruského krále vlastnoručním dopisem, aby nechal svého syna naživu. Už nepláču, pane Pöllnitz, hned se ukážu Berlíňanům v plné nádheře. Už nepláču. Vždyť včera za svítání jsem viděl v Postupimi bezvládného muže, který byl ještě včera králem. Pojížděl v křesílku na kolečkách jako idiot, mumlal si modlitby, na hlavě noční čepičku. Všemu je konec, brblal. Všechny nás probudil ráno ve čtyři, vy, milý Pöllnitz, jste přiběhl neupravený až v pět hodin, knoflíky na kabátě rozepnuté. A tento dnes už mrtvý král a můj otec se s vyvalenýma očima díval dolů na stáje.

Chápete, pánové, na stáje. Dole jeho granátníci vyvádějí koně a sedlají je. Ne manželku, syny, ale koně si bere ve vzpomínkách na Onen svět (pravdaže, žádný Onen svět neexistuje, milý Voltaire).

„Kníže z Anhalt-Dessau, jsi můj nejstarší přítel. Ty, plukovníku Hacku, byls můj nejuvěrnější pobočník. Vezměte si, vyberte si z mých koní. Můj poslední dar.“ Vyžene Dessauera na dvůr, ten tam zmateně pobíhá, uklání se do okna a bere si nejbližšího koně. „Vybral sis nejhoršího,“ šeptá Fridrich Vilém. „K čertu, vezmi si jiného.“

Zůstal jsem tedy naživu, ale navěky mě zhanobil. Seckendorff to tehdy myslel dobře: Prince je třeba potrestat, ať se kaje. Pokorně se podřídí, odčiní zločin. Teorie výchovného trestu. Sláva moudrým rádcům. Se sedlákem by se tak nepárali. Za dva týdny po Katteho popravě mě odvezli z pevnosti do městského chrámu. Budeš mít možnost pokleknout nejprve před přísným Bohem Lutherovým a Kalvínovým, pastor v půvabném kolárku ti podá večeři Páně a pokání může začít. Z kostela se nevrací kočár do kasárenské pevnosti, ale do tichého měšťanského domu. Co nevidět tě přivedou k tomu, že budeš klečet i před netvorem. Nebudu. Ale budeš. Dopis Jeho Veličenstvu otci ti pravděpodobně nadiktoval nějaký úředník. Nebylo to veledílo voltairovské stylistiky a nerad na to vzpomínáš.

Po sto letech Carlyle dopis ocituje:

Nejjasnější a nejmilostivější otče!

Provinil jsem se proti Vašemu královskému Veličenstvu a nejmilostivějšímu otci jako poddaný i voják a neposlušností jako syn a zavedl jsem tak příčinu, abyste se ode mě odvrátil. S nejvyšší oddaností se plně podrobuji milosti svého nejjasnějšího otce a prosím ho, aby mi co nejmilostivěji odpustil. Nejen ztráta osobní svobody a pochmurnost

*vězení, ale hlavně vlastní úvahy mě přivedly k poznání, že
jsem zhřešil, a dospěl jsem k rozumu.*

*Váš zcela poslušný a podřízený do konce svého života,
dokonale poslušný sluha a syn svého nejmilostivějšího
krále*

Fridrich

Ještě půl roku jsi zavržený a bez záře nejmilostivějšího otce. Žiješ v domácím vězení a povolili ti miniaturní dvůr: dvorního maršála a dva komorníky. Jednoho dne přinese komorník z Berlína „princeznu“ — milovanou flétnu.

Dozrál čas pokleknout i před králem, kterému se uráčilo přicestovat do Kostřína. Jsi zkrocený syn a padneš mu k nohám. Nikdo to neviděl, ale všichni o tom vědí. („Kdo vás navedl k tomu, abyste utekl do Anglie? Katte?“ — „Ne, já sám.“ Proč ho pořád zajímá toto posvátné jméno?) Hlava plná krve a ran...

Je první červnový den. V Berlíně svítí slunce. Jsem mladý král Fridrich II. a oblékají mě do modrého kabátu pruského důstojníka. Jako před deseti lety, když mi to Mrtvý písemně povolil.

Milý Voltaire, kdybyste mě viděl! Starý Dessauer si přede mnou kleká a objímá mé špatně vyčištěné holínky. Kondoluje a gratuluje, přitom něco plácá o naději, že smečka jeho synů zůstane v úřadech u dvora jako za zvěčnělého otce. Navíc prý doufá, že bude mít takovou autoritu jako za nebohého krále.

„Vstaňte, Dessauer,“ zahučel jsem. „O své úřady se nebojte. Ale co se týká autority v našem království, vím jen o jedné, a ta pochází od krále jako suveréna.“

Starý maršál vyvalil oči a pozpátku se vymotal z Fridrichovy ložnice. Pöllnitz se pousmál.

Odpoledne berlínští sazeči jako první překvapeně četli proklamaci nového krále. Druhý den ráno si dali všichni vyslanci evropských panovnických dvorů koupit tři čtyři výtisky novin a urychleně je balili do diplomatických kurýrních pytlů. Mladý král-filozof oznamoval:

Naši hlavní starostí bude zvyšovat blahobyt naší vlasti a učinit každého našeho poddaného spokojeným a šťastným. Není naší vůlí obohatit se na úkor našich poddaných. Chceme, aby se všichni zasloužili o pokrok vlasti a o naplnění našich zájmů, protože nečiníme rozdíl mezi těmito dvěma cíli, ale pokládáme je za jeden a tentýž cíl.

Odpoledne se k branám státních sýpek v Berlíně a v Postupimi dostavily oddíly vojáků. Důstojníci vytáhli klíče a v přítomnosti členů kabinetu a zástupců města odemkli zámky. Do přichystaných povozů se nakládalo obilí a začali ho rozvážet po obchodech. Králův příkaz k ulehčení následků po dlouhé zimě. Jiné vojenské oddíly začaly vpodvečer chytat po berlínských ulicích stařeny, žebračky, opuštěné ženy a děti. Berlínské ulice se zaplnily pláčem a fňukáním. Kvílící ženské byly zavezeny do opuštěných domů na předměstích a dostaly klíče. Zvláštní vozy přivezly palivo z kasáren. To je naše? Opravdu nás tu necháte bydlet? Druhý den se na předměstí objevili tuční faktori, chtiví fabrikanti a přivedli mistry z přádelen. Celé ulice se začaly měnit na přádelny. Stařeny se zmohly na vděčné líbání nohou, tulačky a prostitutky se pokoušely odvděčit v narychlo stlučených lůžkách a na matracích. Král-filozof se nechal informovat, jaké mzdy se platí bývalým žebračkám.

Byly to prý nejkrásnější týdny Pruska. Čtvrtého dne své vlády svolal Fridrich kabinet a nadiktoval vládní nařízení, které s okamžitou platností zakazuje jakékoli způsoby mučení

pod záminkou vyšetřování trestněprávních případů. Od 3. června 1740 nesmí žádný pruský soud při výsleších užívat násilné prostředky. Takové bylo královo přání, ale k jeho uskutečnění mohlo být ještě velmi daleko. Vyslanci z Berlína však neustále posílali varovné depeše svým dvorům.

Já vám ukážu. Celému světu. Bývalí přátelé z Rheinsbergu jsou zklamaní. Mladý král se jim nevěnuje, ani je nepovolal do úřadu. Stačí si na všechno sám. Do noci píše a diktuje.

Například francouzskému fyzikovi a astronomovi, členu pařížské Francouzské akademie věd Maupertuisovi (Voltaire na něho žárlí), o založení Akademie věd v Berlíně:

„Pište: Od chvíle, kdy jsem nastoupil na trůn, vzrušuje mé srdce jediná myšlenka: chci Vás mít tady, abyste Akademii v Berlíně zformoval do tvaru, jaký jste schopný dát jí jen Vy. Přijďte tedy, přijďte a naroubujte na toto pláň ovoce vědy.“

Je poslední týden prvního měsíce. Krále rozčilí zpráva církevního úřadu o špatné situaci katolických škol v protestantském prusko-braniborském království. Starý král je mrtev. Těm hlupákům z církevního úřadu je třeba německy napsat, v čem je problém. K čertu s pravopisem.

„Podejte mi pero! Neslyšíte? Pero jsem řekl. Ne, nic nepotřebuji. Nebudu diktovat. Zmizte. Sám to vysvětlím.“

Na kraj zprávy načmárá: *Všechna náboženství je nutno tolerovat a právník musí dávat pozor jen na to, aby ani jedno z nich nezasahovalo nespravedlivě do druhého. Protože v této zemi se každý musí dostat do nebe vlastní cestou. Frédéric.*

Starý král je mrtvý. Nebude už v Prusku pokořování, i kdyby se všichni čertili a třeba se i na hlavu postavili. Půjdu proti nim. Naučím je, co je svoboda. Z Francie se hrnou nadšené dopisy. V mé zemi by Voltaire nemohl napsat takové dopisy, jaké psal královskému cenzorovi v Paříži. *(Protože máte, vážený pane, možnost prokázat službu krásné literatuře, nepřistřihujte tak nakrátko křídla našim spisovatelům a nedě-*

lejte slepice z těch, kteří by se mohli stát orly, kdyby se směli rozletět. Svoboda povznáší ducha, otroctví ho sráží na kolena. Kdyby byla existovala v Římě literární inkvizice, neměli bychom dnes ani Horatia, ani Juvenala, ani filozofická díla Ciceronova...) Nový král hledá a najde lidi, kteří připraví v Berlíně vydávání dvou deníků, jeden ve francouzštině a druhý v němčině. Svoboda tisku by měla být základem mé vlády, pánové. Sám jim řeknu, co mají psát. Jsem ochotný bavit se i pamflety namířenými proti mně, jen když budou dostatečně vtipné. Jinak běda.

Co jsem odpověděl Voltairovi na otázku, jak se mi vládne v prvních týdnech? Začal jsem tím, že jsem zvětšil armádu o šestnáct praporů pěchoty, o pět eskadron husarů a o jeden oddíl tělesné stráže. Zakládám novou Akademii věd. Wolffa, Maupertuise a Algarottiho mám jisté. Od Gravesanda a matematika Eulera čekám odpověď. Založil jsem ministerstvo obchodu a průmyslu. Najímám do služeb malíře a sochaře. Začnu stavět královskou operu a chystám se na cestu po Prusku, aby mi všichni vzdali hold a složili přísahu věrnosti. Korunovat se však nedám. Dovolte, zacituji sám sebe z *Anti-Machiavelliho*: Nic nedává říši více lesku než ochrana umění. Takto, milý Voltaire, začíná váš žák.

Léto teprve začínalo, a už byl vyčerpán. Přesto však zakusil nepoznané blaho. Cítil, že ztrácí několik přátel, ale našel štěstí, jehož existenci do té doby jen nejasně tušil. Byla to možnost učinit šťastnými či nešťastnými tisíce jiných lidí.

Okusil slast vlády. To léto byl asi jediný vládce na světě, který si to jasně uvědomoval.

*

„Raz — dva, nahoru a dolů, raz a dva, nahoru — dolů! Směleji, děvčata! Ty tam v tom červeném šátku, nakloň se trochu... Rovnoměrně ponořovat, ženské!“

Mistrová barvírny paní Michlová byla útlá Češka se širokou tváří. Šelilo se a v dílně se šest ženských těl a duší těšilo, že co nevidět zazvoní osvobozující fajrunt. Tři páry žen, vždy po dvou, držely na obou koncích tyče s tkaninou a rytmicky je střídavě ponořovaly do dubové kádě s indigem.

„Raz — dva, jedna nahoru, druhá dolů.“ Vtom se Michlová rozkašlala. Celý den ve výparech. Za chvíli se objeví vrchní barvíř Steiner. Do setmění je třeba dokončit ještě několik loktů látky a vyvěsit je na půdu, aby do zítřka uschly. Steiner musí být spokojený, jinak Michlová nedostane svých čtyřicet pět krejcarů, a navíc se jedna z dívek musí obětovat a dát se osahat starým Tyrolanem. „Tady nejste na poli svého tatíka ani na panském u hraběte. Tady jste v císařsko-královské kartounce v Šaštíně. Každý loket kartounu musí být jak vymalovaný, jako by se ho dotýkaly ruce samotného císařsko-královského Veličenstva!“ hulákal Steiner. Byl hlavní mistr barvírny a velký pán. Říkalo se, že jeho roční plat je vyšší než plat ředitele kartounky. Steiner byl však skrblík, hrabal zlatky, toužil po tom, že si jednou založí vlastní výrobu v rodném Tyrolsku. S pány na vídeňském dvoře je zadobře. Patří do pětice fachmanů, kteří mají tu čest provázet majitele, velkovévodu Františka Lotrinského, po jeho podniku.

Podzimní soumrak se prodírá do dílen, sedá si na zlatavý prach, který stoupá z balíků s bavlnou, vznáší se nad kramplemi a česáky, uniká zpod hřebíků na dřevěných deskách s propocenými koženými držáky. Tma zachvacuje rozčesané kadeře bavlny, objímá suše vrčící kolovrátky, do tmy se ponořují velká tříloktová kola motovidel. Není vidět bosé nohy žen, které je pohánějí. Potmě ožívá celá fabrika. Ozývá se nejen tajemný praskot a cvrlikání kolovrátků a motovidel, do tmy proniká šum a vřava žen a dětí. Mezi nástroji se narovnávají lidé, česáči, třídiči, barvíři, soukači, tkáči, počišťovačky, běličky, barvířky, tiskaři, postřihovačky, valchaři, odkašlávají si

a odplivují. Čekají s napjatýma ušima na úder gongu vedoucího směny ze dvora. Po něm dílenští mistři rozhoupou zvonky ve všech dílnách, na přízemí i v patrech, v balárně, v expedici i v pisárnách.

V půl šesté již tma dosedla nejen na zašpiněné půdy a hračky, s chuchvalci bavlny spolkla i jakoby zamoučené trámy. Spustila se níž na visící váhy, kde se vážily dodávky faktorů z blízkého i dalekého okolí. Misky vah byly zaháklé vysoko u stropu a houpaly se dělníkům nad hlavami. Děti do nich drcaly a závodily, kdo je rozhoupe lépe. Od časného rána se železné tyče nepatrně chvěly, ožívaly, od rozbřesku do západu slunce se v nich odrážela lopota padesáti pěti lidí šaštínské manufaktury. Teď zvolna splývaly s tmou a pomalu mizely. Fabrika se měnila na dům duchů. Ve tmě se blýskaly oči žen a dětí. Šátky, zástěry, pláště a houně vytvářely nevidané obrazy. Vznikalo černé divadlo na počest energického toskánského vévody, manžela následnice trůnu, jenže František Štěpán Lotrinský o tom nevěděl, i když byl u čelního křídla zámku a pospíchal do kanceláře ředitelství.

V budovách se nesmělo pracovat po setmění, protože svíčky, kahance a všelijaká svítidla byla nespolehlivá a pro výrobu tkanin zcela nevhodná. Před rokem od převržené svíčky chytily česance bavlny. Jiskry přesakovaly celou dílnu, skákaly z nitky na nit, z vlasečnice na vlasečnici, prostor nad hlavami lidí se rozprskl jako ohňostroj. Potom dílny pohltil nepříjemný čoud. Zapraskala vřetena, nesnesitelně smrděl škvařící se klíž, kterým se natírala příze na osnovu. Zavonělo tlející dřevo a vyšlehly první jasné plameny. Krajní kola s namotanou přízí se sesypala. Naštěstí se v čistírně a u valchařů lidé brzy vzpamatovali. Mistři ze Štýrska, Tyrol, Slezska, Čech a Moravy rychle přikázali hasit oheň z velkých dubových kádí. Valchaři nabírali mýdlovou vodu do věder a zalávali ohnisko požáru. Po hodině se zkázu podařilo zastavit. Zámek zůstal neporušený.

Od té doby se však v manufaktuře pracuje jen za denního světla. V létě déle, na konci podzimu kratěji a v zimě mají naději jen na několik málo hodin práce. O to víc se pracuje ve všech faktoriích po blízkých župách. Od Častej, Vrbového, Březové, Pezinku, Trnavy, Smolenic přes Trenčín, Hodonín, Čachtice a do vzdálené Kremnice a Banské Štiavnice se pracuje po celou zimu, tam všude se nad prací hrbí přes osm tisíc přadláků v desítkách faktorií po celých Horních Uhrách a na Moravě pro kartounku v Šaštíně.

Zorica si utřela pot z čela a chumáčem bavlny si osušila podpaždí. Jste švarná, děvčata, když jste zahřátá. Jste krásnější než arcivévodkyně a hraběnky.

Dvoudílné dveře se rozletěly a vešel Steiner. Natáhl se chlupatou rukou po zvonku vedle dveří. Ve tmě vybuchla radostná vřava, zamíhaly se bílé pláště, mísily se dívčí hlasy, ve tmě se štěbetáním chystalo hejno ptáčat na cestu do podzimní tmy.

Michlová vyrazila ke Steinerovi s papírkem o zabarvených loktech kartounů, polokartounů, sukna a cajků za tento den. Málem se srazila s černým chlapem, který se vynořil za Steinerem. Zaraženě se zastavil, dveře ho rámovaly jako vzácný holandský portrét. Zorice se rozbušilo srdce.

„Podívejte, děvčata! Už jde pro Hedvábnou!“

Faktor Anton Hänisch, pověřený výkupem příze od pěti set přadláků bratrské hornické pokladny v Banské Štiavnici, zamířil k prostřední kádi. Ze tmy vystupovala jen bílá Zorice na tvář a její trochu unavené oči.

Ztichlou vesnicí Zorica kráčela jako ve snách. Zanechali za sebou přísný čtverec zámku. Jeho okna byla jako šachovnice před koncem hry. Zorice se dělaly kruhy před očima, jekala zimou. Cítila na sobě ruku chlapa. Alespoň nejsem sama, opakovala si. Motali se mezi přízemními domky. Dokončené zdi dvouvěžového chrámu, který zdobili ve dne italští sochaři

a malíři, byly ve tmě neskutečné. Hroty věží se třásly nad rovinou tak podobnou Banátu. Ne, netřeba myslet. Dnes večer nebudu sama. Je jedno, kde jsem. Jen být zdravá a mladá. Ostatní je jen sen. Sama si ho přivolávám každý den. Zorica se bála tmy a bála se samoty. Toužila po plamenech a chtěla se dělit o teplo a světlo s někým druhým. Tma vháněla lidi do společenstva odpočinku. Jen některé kočkovité šelmy, šelmy se vydávají v noci na lov. Čestný člověk neruší klid noci. Noc je královstvím nadpozemských sil. Osamocení člověk je proti nim ztracený. Nemusí se dožít svítání. Zorica vzpomíná, jak v dětství usínala u kuchyňské pece a nad ní se skláněla babička. Vyprávěla jí o carovi Dušanovi. Třaslavým hlasem propěvovala o dávných hrdinských skutcích nadlidí, kteří se též skláněli před tajemstvím noci. Ne, nesvítilo se. Jen plameny nad ohništěm se mihotaly a měkce hladily rodinu. Zorica nikdy nevěděla, jestli ji hladí maminka, nebo jestli je to horký dech ohně.

Přimkla se k Antonovi Hänischovi. Byl z jiného světa. Byl zaklánačem temných sil noci. Bez rozpaků zaháněl tmu. Zapaloval voskovici a díval se na ženu, hrdý, že rozsvítil světlo v podnájmu u tetky Habajové. Stará ho trpěla u Zorici za groše. Dával jí je za vyšívání lněný ubrousek, přitlučený v síni na stěnu, pod obrazem Panenky Marie. Zorica se lekala i Bohorodičky. Tady na severu byla Bohorodička jiná. Jmenovala se Panna a vypadala, jako by vystoupila z knížecího paláce nebo domu plukovníka. Módně a nalahko oblečená, mladá a hříšná, včera namalovaná, a tedy nesvatá. Viděla prodávat obrázky Matky Boží na pouti. Už jí ani nemalovali, ale tiskli na tiskařských strojích jako kuřata od kvočny. To už nebyla Bohorodička a pramáti, zahalená do tmy a černoty, kouře a sazí století. Svítila jen pozlaceným pozadím a tvář jí hálily temnoty věků a prastaré moudrosti. Naší Bohorodičky se i pop bál. Zakrýval ji plachetkou, tak jako na Velkou noc, když

Zoricu odnášel do měkké postele zadní světnice, zatímco ve vedlejší chrčela jeho souchotinářská žena a kašlala krev. „Pro nás je každá noc velkou nocí, pamatuj si to, ty divoženko nespasitelná. Neboj se, nic jiného než minule ti neudělám...“ Jednou spadla černá plachetka z ikony mezi ně. Zorica se zakousla do černé látky, smrděla silným tabákem promíchaným s tymiánem a Zorice se v hrdle něco vzpříčilo. Odplivla si a slina dopadla na ztuhlou tvář bílého chlapa vedle ní. „Ach, holubičko, naplivej mi do očí, jen mi naplivej, zasloužím si. Jsem dáblův, ne Boží služebník. Zbij mě a týrej. Budu před tebou klečat a budu tě vzývat jako Bohorodičku.“ Svalil se z postele na zem. Velké tělo tupě zadunělo na podlaze, zpoza dveří se ozval výstražný kašel stále živé manželky. „Bij mě, mlať. Budu se před tebou plazit.“ A plazil se po hadrovém koberečku, necítil, jak se mu třísky zarývají do kolen. Zorica, tehdy ještě děvče, se nad něho naklonila a ten ubožák spínal ruce k její dvojité bělosti. Tak dost! Vyskočila z postele a polonahá, tak jak byla, naboso proběhla tmavou chodbou a zmizela. Byl jen kupec Selim, kterého si příští rok vzala.

Kdyby lidé vynalezli, jak trávit večery a noci bez šustění peřin, kdyby se podařilo prozářit noci a proměnit je v den, bylo by možná lidstvo svobodné a zbavené strachu. Anton jí jednou řekl, že se tak stane. Přejde věk zázračných strojů. Teplo a světlo bude vznikat úplně jinak než ohněm. Jak, to ale nevěděl. V přítomnosti Antona Hänische se cítila volněji. V noci se choval jinak, než byla do dnešních dní zvyklá. Nebyl uctivý ani pokorný.

Čekala, že některý večer vyrazí mezi Antonovými prsty ostré světlo, studené jako prosincová noc. Nepřekvapilo by ji, kdyby jí tenhle chlap posvítíl rovnou do očí. Tihle severané mají ohebnější prsty a poslušnější svaly. Jejich kůže ukrývá větší síly, než je oheň, který je třeba udržovat celou noc, pokud nechceme, aby vyhasl. Jsou upachtění, pořád pospíchají.

Žijí rychle a spěch se Zorice líbil. Když budeš pospíchat, ani si nevšimneš, že stárneš, a opravdu nezestárneš, smával se Anton. Za jeden den nebo týden toho zažiješ tolik, na co tam dole u vás potřebujete rok. Seveřani tedy nestárnou rychleji? Hänisch nesouhlasil.

Tady nahoře lidé nežijí ve snách. Nežijí ze dne na den. Dny se jim neslévají do jednoho souvislého pásu. Každý den si pamatují a hodnotí jej podle vykonané práce a jejího výsledku. Anton Hänisch mi po milování najednou začne vyprávět, jak chce s bratrem v Bratislavě založit vlastní textilku. Mluví o neznámých ulicích, budovách, schodech a privilegiích. Už má v hlavě nakreslené neexistující dílny. Počítá nahlas, kolik soukačů bude potřebovat. Ptá se mě, zda stačí jen šest žen v barvírně, a chce mi namluvit, že tkaninu namáčet do kádě pomocí dvou velkých kol by bylo jednodušší a rychlejší. Proč rychlejší? Anton neposlouchá. Přemýšlí nahlas. Řekni, Zorico, co ty si o tom myslíš? Vždyť jsi v barvírně denně. Tebe to nenapadlo? Na co vlastně při práci myslíš?

Zorica na práci nad prací nemyslí. Pochopitelně že ne. Ještě se to nenaučila. Ani nechce. Zorica si nedá přetrhnout svůj sen. Práci do svého snu nepouští. Látky namáčí do indiga, dívá se, jak tmavomodrá barva odkapává zpět do kádě, a myslí na divoké hádky, když byla paní domu u kupce Selima. Vidí kapky deště na okně a svou samotou. Pacholka ve dveřích. Představuje si bouřku a jak po ní našli ve vesnici zabitého popa poblíž fary. Jestlipak má plukovník Landau modrou krev, takovou, jaká je tato barva? Jak se dá o tom přesvědčit, jak hluboko se jim musí dostat po kůži, těm lidem ze severu? Nebo si představuje, jak ji služka obléká do bílého a rakouští plukovníci uctivě zvoní šavlemi, maďarští husaři cvakají podpatky s ostruhami a sklánějí před ní své hlavy. Jednou v posteli některého z nich píchnu jehlicí a uvidím, zda se povlečení obarví od jejich krve namodro. Obyčejná kapka indiga. Ignác asi

nemá modrou krev. I když voněl stejně jako celá jejich armáda. Ne sazemi, ale kůží a mazlavým mýdlem. Pot lidí ze severu netlumí orientální voňavky, tito císařští nevoní jako kupec Selim. Voní přírodou, lesy a maliním. Jejich dravé mužství je cítit přímo z uniformy. Ach, Ingáci, kde je tvoje uniforma.

Všechno je kvůli němu. Kvůli neznámé zkušenosti a jinému světu. Kvůli Ingnácovi si hýčkám ten dlouhý sen, pečuji o něj jako o miminko. Jak dlouho trvá můj sen? Půl roku, rok? Dva roky? Kdy odjel z našeho města pluk pana Landaua? Dragoun Ignác se nevrátil, jak v noci a nad ránem sliboval. Ferova trubka. Zorica by byla ráda v barvírně zaslechla zvuk vojenské trubky, která svolává dragouny. Místo zvonku. Chyběly jí zvuky armády. Putovala za nimi daleko na sever. Přes rovinaté Maďarsko do velkého Budína a stále dál po pravém břehu Dunaje. Měla radost, když našla tábořící vojáky. Hledala stopy bojovníků. Hledala Ignáce přímo ve stanech plukovníků a v menších stanech kapitánů. Jsem žena kupce Selima, bohatá měščka z Banátu, urozená paní, jak sami vidíte. Že mi chybí doprovod a kde mám muže? Pospíchají za mnou, pane kapitáne, dojedou mě. I bez nich vyřídím, co potřebuji. Ignác Kollár, dragoun z pluku pana Landaua. Z Trenčínské stolice v Horních Uhrách. Říkal, že je Slovák. Milostivá paní, tady ještě nejsou Horní Uhry, tady žije lid hovořící nesrozumitelně a krásně maďarsky. Němečtí, itaľští a slavonsťí důstojníci se pochechtávali, snažili se nahlédnout do výstřihu a mávali jemnými rukama s prsteny od durynských, košických, izmirských nebo istanbulských zlatníků. Prsteny ukazovali na sever. Pluk pana Landaua zmizel, nikdo neví kam. Odvelený. Nebo rozpuštěný. Snižují se stavy. Zůstaňte se mnou, paní. Ožením se s vámi. Ten milý kapitán zapomněl říct, že jen na jednu noc. Na týden. Vždyť se bez plukovníkova povolení oženit ani nesmí. To Zorica dávno ví. Ani Ignác se bez dovolení

velitele pluku oženit nemůže. A musí být dostatečně starý. To vše se dozvěděla ve stanech už dávno.

Kráčela nocí někde na západním okraji slovenské země. Motala se kdesi blízko uherského korunovačního města Bratislavy a stejně tak blízko císařského sídelního města Vídně. Jsem už blízko, stačí mi jen pár dní a přiblížím se k tajemství. Když jsem nenašla Ignáce Kollára ani jeho bratra v Banské Štiavnici, tak teď už je to kousek, tak půlden cesty (jak říkal netrpělivý Anton Hänisch před milováním, „neboj se, Zorico, stihneš všechno, jsi mladá a líbezná“) k branám nejvyšších úřadů království. Tam mají krajkování páni s parukami v listinách a knihách zaznamenané všechny pluky, prapory i eskadrony. Už brzy se dozvím, kde je Ignác, vysněný Ignác. Možná už nežije. Jsi odporný, Antone Hänischi, nechci tě. Proč by neměl žít? Za poslední roky válka nebyla, žádná krvavá bitva. Nejsem tak hloupá, jak si myslíš, Hänischi. Obyčejný soukeník, který snědl moudrost světa, cechovní mistr, ale žádná urozenost, jen sebejistota. Z velkého města přišel do císařsko-královské kartounky, aby se naučil, a pak rychle pryč. „Půjdu s tebou.“ Tak mluvil v prvních týdnech, aby s ní mohl každý večer spát. Teď už o manželství nemluví, jen o fabrice. Ignác někde žije. A já ho najdu.

Nedokončený chrám otců paulánů v Šaštíně trčel do říjnové noci. Zorica Hedvábná (jak jsem jenom k tomu směšnému jménu přišla?), fabrička z kartounky, se vleče do chalupy staré Habajové, aby se v zadní místnosti vysvlékla, umyla, a když Anton Hänisch sfoukne malou šikovnou svíčičku, s úlevou lehla do nadýchané postele dosnít svůj nekonečný sen, už dávno utopený ve tmě.

Anton Hänisch ji potkal ve štiavnické krčmě U Zlatého kahanu právě před setměním. Hledala nocleh a chtěla si rozměnit zlatky. Krčmářka jí to uvěřila a chystala se ustlat jí zadní

hostinský pokoj. V jezuitské koleji žena kupce Selima pana Adama Kollára nenašla, prý se přestěhoval už před půl rokem do Trnavy nebo do Trenčína. Z vrátného cítila jablkovici a nic určitého se od něho nedozvěděla. Ani ubytovat ji nechtěl. „Městské brány se za chvíli zavírají, milá paní. Dovnitř, nebo ven. Jinak vás chytí městští drábi.“ — „Mám peníze,“ zašepkala. „A doprovod mě následuje.“

V krčmě si poručila večeři. U dlouhého stolu seděl světlovlasý, vysoký bratislavský faktor Hänisch, dával si vavřínecké. Požádal o svolení a objednal i pro ni. Za okny byla noc a Zorica se po vyleštění dřevě přisunula k neznámému faktorovi. Měl modré oči jako Ignác, čistá pravda, ale neřekla mu to. Za okny hřměla noc, zlá noc v hrbolatém městě se strmými uličkami v myším bludišti. Mraveniště obléávaly svatojánské mušky. Ve skutečnosti to havíři vycházeli ze šichty a někteří se už mírně opilí škrábali do kopců ke svým ženám a dcerám.

Velmi se bála. Napila se. Vyprávěla Antonovi Hänischovi, jak jí v Budíně nechtěli říkat Zorica, žena Selimova, ale pořád ji nazývali Zorica Selyemová. Nadarmo jim vysvětlovala, nejsem Šejemová, ale Selimová. Jeden podplukovník jí to napsal na papírek a vysvětlil jí, že v maďarské zemi je Selyemová. „A víte vy, paní, co je to Selyem? Maďarsky je to hedvábí. Jste vlastně paní Hedvábná, jak by to řekli naši Slováci. Hedvábná, rozumíte?“ Smáli se a Zorica byla šťastná.

„Tady nemůžete spát,“ rozhlédl se Anton po krčmě. „Žena s hedvábnou pokožkou *tady* nemůže nocovat. Mám v Kammerhofu čili v komorním dvoře známého. Občas tam přespím, když tu vyřizuji své obchodní záležitosti, přízi z banské pokladnice. Mám ji složenou ve voze na dvoře. Nemůžu žebříňák nechat bez dozoru. Za chvíli sem vtrhnou ožralí havíři a hutníci, dnes byla výplata.“ (Anton Hänisch trochu lhal, ta hedvábná pokožka, černé svítící oči, no nic, jen dva poháry vína.)

Kdy to všechno bylo? Předevčírem? Před týdnem? Cestovali spolu ze Štiavnice, zastavili se v Trnavě. Zorica víc a víc zářila, blížili se k Vídni. Zase jeden, který jí slibuje manželství. „Já ale cestuji za Ignácem. Nic víc.“ Potom ji nechal v Šaštíne s mnoha librami příze od horníků. Dostal od manufaktury fůru peněz a koupil, přesněji donesl Zorice nové kartouny s červenými růžičkami a našel jí byt u tety Habajové. Už přestál hovořit o manželství, Zorica je pravoslavná. Navíc čím dál častěji dostával dopisy od Jozefa z Bratislavy, shání penízky, tedy kapitál na pronájem budovy. Fabrika, bratříčku, bude.

„Ty mě necháš večer samotnou?“ — „Živit tě nemohu a nebudu. Však sama vidíš, Zorico. Jako mistr potřebuji povolení cechu, abych se mohl oženit. A já se ještě ženit nemohu.“ Mezi dívkami na dílně se jí nejdřív líbilo. „Nedělej si starosti, Hānisch. Předved' mě mistrovi barvíři!“ I paní Michlová z Litvínova byla ráda. Od nikoho žádné milosti nepotřebuji, jsem Zorica Selyemová, jak vy říkáte Hedvábná. Dívkám se zalíbila, předváděla jim, jak se u nich doma v Banátě vyšívá. Dováděla s nimi. „Vydělám si sama, vydám se na cestu do Bratislavy a do Vídně. Hānisch, miláčku, nic od tebe nepotřebuji. Ani jeden groš. Jen jedno mi slib: Nenecháš mě potmě samotnou. Nějak si to zaříd'. Myslí si o mně, co chceš, ale toto si přeji.“

Byla jsem paní, můj soukeníku. Paní.

Teď tedy stojí v komůrce u tety Habajové. Z kuchyňských kamen si donesla trochu teplé vody a sklonila se nad cínový lavor. Oči se zavírají, pozor, Zorico. Odložila kabátec, stáhla blůzu, uvolnila šněrovačku („nosiš se jako milostpaní,“ všimla si Michlová) a začala ze sebe smývat chumáčky bavlny, pot a celý ten zachmuřený den.

S darovaným ručníkem k ní zezadu přistoupil faktor Anton Hānisch. Rty se mu chvěly. Utíral jí záda. Postupně přešel i dopředu. Uviděl, ne, ucítil prsy, jaká hanba, ale je noc.

Zatmělo se mu před očima z naběhlých bradavek. Ručník spadl do kalužky na hliněné podlaze.

*

Na šterku zarachotily kočáry, ozvaly se německé výkřiky. V křídle šaštínského zámku, kde byly dílny manufaktury, se za okny objevily desítky zvědavých hlav.

„Ještě nikdy jste neviděli, jak se panstvo vrací z lovu?“ hučel Steiner.

Podobně nadávali i ostatní mistři na poschodích. „Takhle si nic nevyděláte. Na místa!“

Za chvíli se z chodeb ozýval hřmot, třískání dveří, mistři běhají, jako by byl konec světa.

„Inspeke! Pozor! Ženské, pozapínejte se!... A vyvětrejte tu, vždyť se tu panstvo zadusí.“

Vzadu se někdo zařehotal. Nešť. Steiner zahrozil do vzduchu.

„Budeme si stěžovat i na topení,“ ozval se dětský hlásek.

Mistr nestačil odpovědět. Dveře se otevřely a direktor uctivě ustoupil stranou:

„Račte, Výsosti.“

Do dílny lehkým krokem vešel František Štěpán Lotrinský. V rajtkách, v jedovatě zeleném oblečení, s narychlo nasazenou parukou na zpocených vlasech. Vysoký, dobře stavěný chlap bez krajek. Široká tvář s masitými rty, příjemně unavený.

„Topry ten fšecky.“

„Dobrý den, Vaše Výsosti,“ ozvalo se sborem.

Velkovévoda toskánský a místodržící uherského království se zlehka usmál. Oči mu přeběhly po ženách.

„Barvy je dost?“ obrátil se na direktora.

„Zásoby máme na dva měsíce.“

„A jinak?“